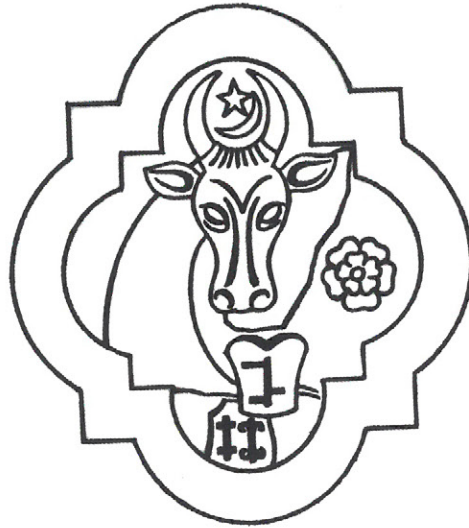

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNTA - 500

CUVINTE DE SĂRBĂTOARE

1504-2004

Broșură editată cu binecuvântarea Înalt Prea Sfințitului PIMEN,
Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților

Sfânta Mănăstire PUTNA
2 iulie 2004

Sumar

5

Să ne apărăm valorile spirituale!

Interviu cu părintele
Arhimandrit Melchisedec Velnic,
starețul Mănăstirii Putna

7

Mărturisiri despre sfințenia Voievodului Ștefan cel Mare

IPS NESTOR, Mitropolitul Olteniei

11

Ștefan cel Mare și Sfânt în Europa timpului său

Prof. Acad. Virgil Cândea

19

Eterna Putna

Ioan Alexandru

21

Lucrarea lui Dumnezeu prin Ștefan Voievod

Prof. Dr. Ștefan S. Gorovei

30

Cum a rămas mănăstirea Putna în granițele României

Mărturii - document

35

Așa se rugau înaintașii pentru strămoșii noștri

36

Simpozionul

Ștefan cel Mare și Sfânt - Atlet al credinței creștine

**Lăsați-mă la Putna să mă'nchin
Că sunt și eu un suflet de creștin
Și's neam din neamul acesta mare
Înstrăinat de netemeinice hotare.**

**Lăsați-mă la Putna să mă'nchin
Să plâng lângă mormânt și să suspin
Să-i spun Măriei Sale ce-și are veșnicia
Că iar străinii i-au călcat moșia.**

**Lăsați-mă la Putna să mă'nchin
Că aici mă simt atâta de străin
Văzând pe al Mioriței mândru plai
Treptat cum moare strămoșescul grai.**

**Lăsați-mă la Putna să mă'nchin
Să'i duc Sfântului Ștefan un buchet de crini
De un alb imaculat, simbol de pietate
Să rog lui Dumnezeu, lumină și dreptate.**

(Versuri scrise de Constantin Rotaru din satul
Poieni, raionul Herța, regiunea Cernăuți)

Coperta I: icoană realizată de părinții Mănăstirii Putna

Coperta III: tabloul votiv din *Tetraevangheliarul de la Humor* (1473) cu chipul autentic al Voievodului

Coperta IV: icoană reprezentând *Adormirea Sfântului Voievod Ștefan cel Mare* realizată de părinții Mănăstirii Putna ca ofrandă adusă Sfântului Voievod la 500 de ani de la strămutarea sa la locașurile de veci

APĂRĂTORUL DREPTEI CREDINȚE

C titor de țară și păstrător de datini, chipul lui Ștefan cel Mare se ridică peste crestele veacurilor, nimbă de sfințenie.

Și, cu trecerea vremii, el se arată tot mai netrecător. Și nu este o închipuire și nici plăsmuire de basm. Este viu, este aievea chipul strălucitor de luceafăr al Marelui Ștefan.

Lespezile funerare de la Putna nu l-au putut cuprinde și nici țintui pe loc. Ele mărturisesc doar că crugul vieții lui pământeste s-a înădădit acolo, pe crugul veșniciei.

Este atât de adevărat acest lucru, încât se înșiră între cele pe care, dacă nu le vom mărturisi noi, pietrele le vor striga.

Pretutindenii de-a lungul și de-a latul Moldovei, firul vieții și al istoriei se toarce din moștenirea lui. Și după moarte, ca și pe când era în viață s-a întâmplat cu el, așa cum spune cronicarul Ureche: „Unde nu cugetai, acolo îl aflai”.

De după movile, din sprâncene de munte ca și din colbul drumurilor mari de țară, parcă se desprinde figura lui în fruntea norodului în tropote de cai.

Și, ori de vine de la Valea Albă, ori de vine de la Podul Înalț, ori de vine de la Putna, ori de se repede din Suceava

la hotare, ori de trece spre Ardeal, ori de pogoară spre Țara Românească și spre mare – el domină spațiul nostru istoric și este atât de viu în peisajul moldovean, ca nici o altă stihie.

Pasul său biruitor, îndrăzneț și sigur, s-a imprimat și îl simți pe scările cetăților, pe drumurile târgurilor și satelor, pe potecile munților și pe lespezile bisericilor.

Sub bolțile sfintelor lui ctitorii mănăstirești și bisericesti, a răsunat glasul rugăciunilor sale, iar din turnurile aceluiași așezăminte s-a auzit, de atâtea ori, chemarea lui la oaste, la luptă pentru patrie și lege. Ecoul lor se aude și acum.

Dragostea de țară, de glia strămoșească, destoinicia războinică și iscusința politică nu i-au fost egalate decât de evlavia pe care i-o mărturisesc nenumăratele sale ctitorii religioase.

Îmbinând virtuțile patriotice pe care le-a dovedit în gradul cel mai înalt, cu o rară vrednicie creștină, Ștefan cel Mare s-a jertfit deopotrivă pentru țară și pentru credință.

Cu înflăcărată dragoste de moșie și cu nezdruncinată încredere în ajutorul și oblăduirea cerească, el a înfrânt potrivnicii și coloșii pe care numai oștile îngeresti

le-ar fi putut învinge.

La răscruce de veacuri și de mari vrăjmașii, lovit de nenumărate și cumplite suferințe personale prin pierderea atâtor copii și a două soții și în bătaia valurilor mișcate de avalanșa musulmană, ce se prăvălise de la 1430 – 1453 peste sud-estul Europei, Ștefan a stat drept în toate furtunile, nu și-a pierdut niciodată nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu și a făcut să cadă cu sunet toate potrivnicii care ne amenințau pământul strămoșesc și credința creștină.

Pentru măreția faptelor sale de apărător al patriei și al credinței, poporul român de pretutindenii i-a durat în conștiința lui un altar, un monument mai trainic decât toate pietrele și metalele. Prin acest monument nepieritor, încheșat din virtuțile străbunului Ștefan, el a fost ridicat în cinstire deasupra multor chipuri de cuvioși părinți și așezat în rândurile sfinților apărători și ocrotitori ai dreptei credințe.

Până astăzi, istoria nu ne-a păstrat amintirea unui domnitor, care să-și fi mărturisit evlavia prin atâtea ctitorii religioase prin câte și-a dovedit-o Ștefan cel Mare.

* Ștefan cel Mare apărător al dreptei credinței, Victor Brătulescu și colab., în BOR, 1954, nr. 7

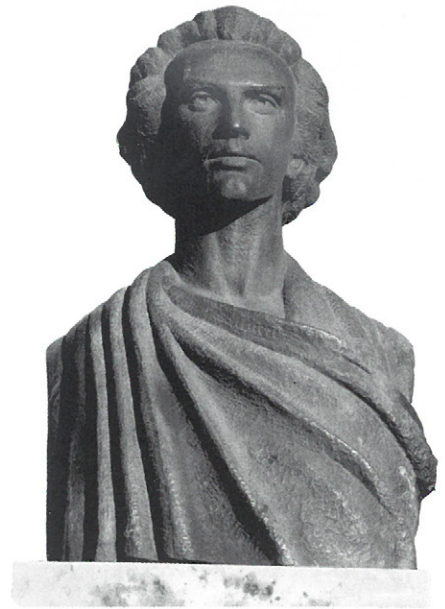
DOINĂ

De la Nistru pân' la Tisa
Tot românul plânsu-mi-s-a,
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate.
Din Hotin și pân' la Mare
Vin muscalii de-a călare,
De la Mare la Hotin
Mereu calea ne-o așin;
Din Boian la Vatra-Dornii
Au umplut omida cornii,
Și străinul te tot paște
De nu te mai poți cunoaște.
Sus la munte, jos pe vale
Și-au făcut dușmanii cale,
Din Sătmar pân'n Săcele
Numai vaduri ca acele.
Vai de biet român săracul!
Îndărăt tot dă ca racul,
Nici îi merge, nici se-ndeamnă,
Nici îi este toamna toamnă,
Nici e vară vara lui,
Și-i străin în țara lui.
De la Turnu'n Dorohoi
Curg dușmanii în puhoi
Și s-așează pe la noi;
Și cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier,
Zboară păsările toate
De neagra străinătate;
Numai umbra spinului
La ușa creștinului.
Își dezbracă țara sânul,
Codrul - frate cu românul –
De săcure se tot pleacă
Și izvoarele îi seacă –
Sărac în țară săracă!

Cine-au îndrăgit străinii,
Mânca-i-ar inima câinii,
Mânca-i-ar casa pustia,
Și neamul nemernicia!

Ștefane Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta,
Las' Archimandritului
Toată grija schitului,
Lasă grija Sfinților
În sama părinților,
Clopoțele să le tragă
Zioa-ntreagă, noaptea-ntreagă,
Doar s-a-ndura Dumnezeu,
Ca să-ți mântui neamul tău!
Tu te-nalță din mormânt,
Să te aud din corn sunând
Și Moldova adunând.
De-i suna din corn odată,
Ai s-aduni Moldova toată,
De-i suna de două ori,
Îți vin codri-n ajutor,
De-i suna a treia oară
Toți dușmanii or să piară
Din hotară în hotară –
Îndrăgi-i-ar ciorile
Și spânzurătorile!

„Dar acea serbare (este vorba despre serbarea de la Putna din 1871 al cărei organizator principal a fost Mihai Eminescu, n. red.), deși va avea caracter religios, prin omogenitatea de naționalitate și limbă a acelor care vor serba-o și prin împrejurarea că se va ținea lângă mormântul lui Ștefan cel Mare, nimeni nu va putea opri ca ea să aibă, afară de cel religios, și un caracter național. Adepți ai bisericeii creștine, noi cu toate astea n-am încetat de-a fi români, și de aceea vom ști ca să dezvoltăm această zi într-o serbare națională în memoria lui Ștefan cel Mare. De sine însuși această serbare reli-

Bustul lui Mihai Eminescu
din incinta Mănăstirii Putna

gioasă e și națională, căci locul dumnezeiesc, mănăstirea Putnei, e fondat de erou și acolo zac oasele sale sfinte, apoi pentru că o serbare a creștinului e prin excelență o serbare românească, căci trecutul nostru nu e decât înfricoșatul coif de aramă al creștinătății, al civilizațiunii.

Crist a învins cu litera de aur a adevărului și a iubirii, Ștefan cu spada cea de flăcări a dreptului. Unul a fost libertatea, celălalt apărătorul Evangheliei. Vom depune deci o urnă de argint pe mormântul lui Ștefan, pe mormântul creștinului pios, a românului mare.”

„Dar sunteți voi români? Dar cunoașteți voi poporul? Sunteți în stare a pricepe geniul și înclinările lui? Știți voi românește măcar? Păsăreasca d-lui C. A. Rosetti e limbă? Obiceiele de cocote și de picpocheți sunt datine strămoșești? Cărțile ce le scrieți, legile ce le croiți, gândirea și inima voastră, complexiunea voastră fizică și morală răsărit-au din sâmburii de stejar ce împodobesc mormântul lui Ștefan cel Sfânt?”

Să ne apărăm valorile spirituale!

Interviu cu părintele Arhimandrit MELCHISEDEC Velnic,
starețul Sfintei Mănăstiri Putna

Reporter: *Părinte stareț, ce reprezintă pentru sfinția voastră sărbătoarea din 2 iulie 2004?*

Arhimandrit Melchisedec: Pentru mine, mai întâi ca viețuitor al sfintei mănăstiri Putna și apoi ca stareț al acestei mănăstiri, serbarea din 2 iulie 2004 este, cred, cel mai important eveniment din viața mea. O altă măreață sărbătoare, o altă aleasă sărbătoare ca aceasta nu va mai fi. Este jumătate de mileniu de la strămutarea la locașurile de veci a Sfântului Voievod Ștefan cel Mare! Sper că nu numai pentru mine, ci pentru toți viețuitorii mănăstirii și pentru întreaga suflare românească, această sărbătorire este cel mai frumos popas duhovnicesc pe care îl putem face la mormântul marelui Voievod.

Rep.: *Cum s-a pregătit obștea Sfintei Mănăstiri Putna pentru un asemenea eveniment?*

Arhim. Melchisedec: Mai întâi de toate aș vrea să spun că Preabunul Dumnezeu și slăvitul Voievod Ștefan au fost cei care au pregătit obștea mănăstirii pentru această importantă aniversare. Dumnezeu a adus din vreme tineri la Putna, tineri bine

pregătiți – unii cu studii superioare – ca să facă față cerințelor organizării acestei sărbători.

Primul lucru pe care încercăm să-l împlinim în vederea acestui moment unic din istoria națională este ca – printr-o bună viețuire – să facem cinste celui care a apărut fără odihnă credința, neamul și țara. Încercăm prin exemplul nostru să păstrăm aprinsă lumina credinței în sufletele credincioșilor, la fel cum nestinsă este și candela de la mormântul Sfântului Ștefan. Pe lângă partea Mariei, care este lucrul cel mai frumos din viața noastră, ne-am pregătit și în partea Martei. Când am zis *Maria*, m-am gândit la legătura cu Dumnezeu, la vorbirea cu Dumnezeu – și aici intră rânduiala slujbelor, rugăciunea particulară –, precum și la cuvintele de învățătură transmise creștinilor care vin și își pleacă genunchii în fața mormântului marelui Ștefan.

Ne-am pregătit însă și în partea materială și administrativă. Din îndemn dumnezeiesc și întăriți de Sfântul Ștefan, noi am purces, încă din 2001, la pregătirea acestei serbări. La 10 iulie 2001 s-a început pictura interioară a bisericii, care s-a dorit a fi un dar adus de obștea mănăstirii Binecredinciosului

Voievod cu ocazia acestei serbări de suflet. Apoi, călugării putneni au căutat să înfrumuseze sfânta mănăstire prin reorganizarea muzeului, care adăpostește valori lăsate de slăvitul Ștefan. S-a lucrat de asemenea la reconstrucția Casei de pelerini „Mitropolit Visarion Puiu”, la realizarea unei preafrumoase icoane cu scena *Adormirii Sfântului Ștefan*, la restaurarea catapetesmei din secolul al XVIII-lea, la editarea de cărți, broșuri, pliante; au fost desigur și alte lucrări care s-au făcut cu osteneala de zi cu zi a monahilor de aici.

Am spus părinților și fraților de mai multe ori că măritul Voievod va răsplăti fiecăruia pentru truda pe care o depune. Nici unul dintre cei care s-au nevoit la pregătirea acestei strălucite sărbători nu va rămâne nerăsplătit.

Rep.: *Ce lucruri am putea învăța de la Sfântul Ștefan, noi, românii, care trăim în aceste vremuri atât de confuze?*

Arhim. Melchisedec: Numai privind la icoana Sfântului avem de învățat cel puțin două lucruri: să ctitorim în cinstea Dumnezeului nostru cel Preaînalt și să ne apărăm credința așa cum el a apărât-o.

Să ctitorim nu numai locașuri sfinte, ci să ctitorim și suflete, iar asta o spun în special pentru cler. Astăzi se împodobește țara de la un cap la altul cu locașuri sfinte, dar să ctitorim și suflete, să ridicăm oameni de valoare, să trezim poporul la viața cea întru Hristos, să ajutăm poporul să simtă sfintele slujbe și în primul rând să trăim noi Sfânta Liturghie. **Cred că acesta ar fi primul mesaj pe care ni-l transmite slăvitul Voievod Ștefan: să nu uităm legătura cu Dumnezeu, căci neamul și țara parcă s-au abătut acum de la legătura personală cu Dumnezeu.**

Ce mai avem de învățat de la slăvitul Ștefan? Nu numai apărarea dreptei credințe, ci și înnoirea ei. Parcă astăzi credința noastră ortodoxă este lăsată deoparte, valorile noastre spirituale parcă sunt acoperite de duhul lumii acesteia, de ispitele veacului acestuia. Când am zis înnoire, nu m-am gândit la a scoate ceva din credința noastră, ci la o redescoperire a tradiției noastre curate. Fără o întoarcere la sfintele noastre izvoare ale Ortodoxiei, nu se poate vorbi de o primenire în viața Bisericii.

Îmi vin acum în minte cuvintele Măriei Sale adresate lui Ivan al III-lea, marele cneaz al Moscovei, prin solia pe care i-a trimis-o în 1498. A zis solul: „Ștefan Voievod ne-a mai poruncit să-ți vorbim: toți craii și toți domnii creștini, câți sunt,

și toate părțile Apusului și toate țările Italiei se unesc și se gătesc și ar dori să meargă împotriva păgânilor. Ar fi bine să ai și tu pace cu creștinii și să te scoli împreună cu toți domnii creștini împotriva păgânătății.”

Iată un sfat al Voievodului Ștefan care este valabil în ziua de astăzi pentru toate țările creștine, pentru toți aceia care se pretind a fi creștini și în mod deosebit pentru toți conducătorii țărilor ortodoxe. Căci trebuie să ne unim – așa cum frumos Patriarhul Alexei al Moscovei a lansat un apel la unitate către întreaga Ortodoxie – pentru că dreapta credință este amenințată din toate părțile, prin duhul și minciuna acestui veac, prin viclenia celor care vin și de multe ori pe față se arată că ne vor binele, dar pe de altă parte ne vor dezbinăți, nu ne vor uniți, ci vor să răpească oile din staulul nostru. Prin urmare, avem multe de învățat de la slăvitul Voievod Ștefan nu numai noi, românii...

Rep.: Sunteți de 16 ani viețuitor în mănăstirea Putna și ați întâlnit mulți pelerini care au poposit în aceste sfinte locuri. Cum se raportează toți aceștia la mănăstire; Putna reprezintă pentru ei cu adevărat „Ierusalimul neamului românesc”, așa cum simțea Eminescu?

Arhim. Melchisedec: De când am venit la Putna am observat cum credincioșii, când vin la mănăstirea noastră, aproape toți aleargă mai întâi la mormântul marelui Voievod, care a devenit cu adevărat un „altar al conștiinței naționale” – după cum bine a profețit tot Eminescu. Sfântul Ștefan a făcut din Putna „Ierusalim al neamului

românesc”, el a dat valoare nepieritoare acestui așezământ. Creștinii de odinioară, din primele veacuri, se adunau la mormintele martirilor. La Putna venim și ne strângem în jurul mormântului strămoșului mărturisitor.

Rep.: Părinte stareț, după moartea Sfântului Ștefan, s-a mai umblat de-a lungul secolelor în mormântul Voievodului?

Arhim. Melchisedec: Mihai Eminescu ne descrie în *Curierul de Iași* cum, în anul 1856 s-a deschis mormântul Voievodului Ștefan. Teoctist Blajevici – care va ajunge apoi mitropolit al Bucovinei – era prezent și el la acel moment deosebit. Atunci, ne spune poetul, patru monahi și patru mireni au coborât sub nivelul pardoselii și au dat la o parte piatra de pe mormântul Voievodului. Ei au văzut acolo sfintele moaște ale Voievodului înfășurate într-o purpură roșie. În acele clipe, un țăran din satul Putna a îngenunchat și a exclamat: „Săracii de noi! Aista-i tatăl nostru!” Aceasta este singura dată când știm în mod cert că s-a deschis mormântul Sfântului Ștefan. După ce au fost deschise mai multe morminte din biserică, a fost întocmit atunci și un proces verbal pe care l-am publicat de curând.

În anii 1969-1970 s-au efectuat unele cercetări arheologice la Putna și s-a ajuns până dedesubt la piatra de mormânt a Sfântului Voievod; de la Departamentul Cultelor din acea vreme nu s-a dat voie să se pătrundă în interiorul mormântului. După cum ne-a relatat

(continuare în pagina 15)

Un rol important în canonizarea Voievodului Ștefan cel Mare l-au avut, după 1990, și Înalt Prea Sfințitul Nestor Vornicescu, mitropolitul Olteniei, precum și domnul profesor academician Virgil Câdea. În câteva din ședințele Sfântului Sinod, aceste două personalități marcante ale istoriografiei noastre bisericești au argumentat cu multă competență necesitatea canonizării domnitorului moldav. De aceea ne-am gândit să publicăm în continuare câteva fragmente din „Cuvântul de preamărire pentru Sfântul Voievod Ștefan cel Mare” scris de regretatul mitropolit al Olteniei în 1992, precum și conferința pe care domnul profesor academician Virgil Câdea a ținut-o în Ședința solemnă a Sfântului Sinod, din iunie 2004, dedicată Dreptcredinciosului Voievod.

Mărturisiri despre sfințenia Voievodului Ștefan cel Mare

**IPS NESTOR Vornicescu,
mitropolit al Olteniei (†1999)**

După ce s-a așezat lepedea pe mormântul de la Putna și s-a aprins candelă care luminează și astăzi, după aproape 500 de ani, venerarea lui Ștefan cel Mare, manifestată chiar din timpul vieții, prin denumirea „Purtător de biruință pentru credință”, „Atletul lui Hristos”, s-a păstrat și s-a extins în întreg spațiul românesc. Chipul său, locul atât de clar configurat pe care l-a ocupat în istoria țării noastre și a continentului, au preocupat statornic pe iubitorii de adevăr și, departe de a cunoaște estompări, s-au limpezit tot mai mult, inconfundabil și nepieritor.

În *Cronica rusă de la Hust* se menționează că „a murit Ștefan Vodă, Domnul Moldovei, oștean viteaz ca un al doilea Alexandru (cel Mare)”. La 3 februarie 1531, regele Sigismund al Poloniei îl numea „Stephanus ille magnus” – Ștefan acela, Mare. Prin 1563, călătorul Graziani știa că „biruitorul din Codrul Cosminului a fost moldavul rege, neînfricat

și neobosit”, iar scriitorul francez Blaise de Vigenere aflase în Moldova că Voievodul Ștefan cel Mare a fost „cel mai viteaz și mai renumit comandant de oști din vremea sa, căci a înfăptuit lucruri mari împotriva turcilor, ungarilor și chiar a polonilor”.

De o însemnătate deosebită pentru noi sunt mărturiile arhidiaconului catolic din Polonia Maciej Staryjkowski care în anii 1574-1575 a făcut parte dintr-o solie trimisă la Constantinopol; trecând prin Moldova și prin Țara Românească, acesta nota „M-am silit cu stăruință ca, mergând..., să nu schimb numai aerul ci, ...am descris toate tradițiile, obiceiurile și le-am redat întocmai”. Despre Ștefan cel Mare a adunat știri de cea mai mare importanță. A observat că în Moldova, ca și în Muntenia, cu prilejul unor sărbători, la mormintele oamenilor de seamă se istorisesc vitejiile, virtuțile, însușirile principale ale acestor bărbați. Solia cu care călătorea a fost poftită la

București la un ospăț dat de domnitorul Alexandru al II-lea. Pe peretele iatacului domnitorului a văzut un chip zugrăvit pe lemn, după obiceiul vechi, „arătându-l pe acest Voievod Ștefan..., șezând cu coroană pe cap”. Despre Ștefan Vodă spune direct: „Acest Voievod al Moldovei era iscusit și norocos, căci într-un rând a biruit o sută cincizeci de mii de turci, pe lângă alte lupte dese și însemnate cu ei. De asemenea a alungat pe Matiaș, regele Ungariei cel viteaz, din țara Moldovei și din cea secuiască, nimicind o mare oaste de unguri și rânind pe regele însuși cu trei săgeți, în dreptul orașului Baia, după care izbândă i-a luat și țara secuiască. De asemenea și pe tătari i-a biruit de câteva ori, de asemenea pe regele Poloniei Albert l-a biruit în Bucovina... Orice istoric poate să-l preamărească cu drept cuvânt pentru acest slăvit noroc cu o țară așa de mică”. A fost impresionat de cântecele locului, în care este evocată vitejia Voievodului: „Ștefan a bătut pe turci, a bătut pe tătari, a bătut pe unguri...”, după care, adaugă mențiunea cea mai importantă, arătând că moldovenii „**din cauza nespusei sale vitejii îl socotesc ca sfânt**”.

În prima jumătate a secolului al XVII-lea, cronicarul moldovean Grigore Ureche

realizează un portret fără pereche al nemuritorului domn: „Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, (...) întreg la fire, neleneșu, și lucrul său îl știa a-l acoperi și, unde nu gândiiai, acolo îl aflai. (...) Ce după moartea lui, până astăzi, îi zicu Sfântul Ștefan vodă, nu pentru sufletu, ce ieste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carele niminea din domni, nici mai nainte, nici după acia, nu l-au ajunsu”. Este aici cea mai importantă contribuție moștenită din documente și din tradiția orală moldovenească.

În această atmosferă de perpetuă venerare a măritului Voievod a apărut în secolul al XVIII-lea acel inegalabil cuvânt de preamărire, al cărui autor rămâne pentru noi necunoscut.

Cuvânt de îngropare vechiului Ștefan Voievod a fost tipărit pentru prima oară la Iași, în 1841, de Mihail Kogălniceanu și recent, în 1990, în nr. 4 al revistei „Mitropolia Moldovei și Bucovinei”. În adevărate pagini de sinaxar bisericesc s-a încheșat un poem în proză, închinat Sfântului nostru Ștefan Voievodul. Este preamărit în termeni proveniți din datele istorice și ale tradiției, sunt prezentate faptele și virtuțile domnitorului. Se glorifică astfel, în plin regim fanariot, domnia luminoasă și pilduitoare a Voievodului Ștefan.

Acest *Cuvânt de laudă* arată ceea ce este și trebuie să fie mereu Ștefan Vodă: „pildă de îndreptare celor vii”, care „toate lucrările lui cu credința lui Iisus Hristos le-a pecetluit”. Ștefan este comparat cu figuri biblice

ilustre: „Ștefan, ca un alt Macaveu, strângea ostașii săi lângă sine și prin singură a lui vitează îndrăzneală și inimile tuturor alina, și de nădejdea biruinței le umplea”; iar mai departe: „Acest înalt Dumnezeu, zic, carele vântură ca pleava coroanele împăraților, iar prin Ștefan, sluga Sa, îmbărbătează inimile norodului celui până la moarte înspăimântat și pune biruința în mâna lui Ștefan...; în mijlocul luptelor, el ca dinaintea altarului lui Dumnezeu a petrecut”.

Ștefan Voievod „cuvios și drept se dovedea în viața de fiecare zi, drept judecător, că ceea ce se cuvine să facă, s-a cunoscut. În zilele lui, strâmbătatea era înădușită și legată, dreptatea săracului cel bogat nu o putea întuneca, cel puternic nu o putea călca... Înșuși și până astăzi țara aceasta cu dreptele lui așezări se ține... O, vreme fericită, o, stăpânire minunată, o, țară norocită, unde dreptatea ta nu mai puțin decât domnul stăpânește și unde fieștecarele, rândul său știind din cărarea orânduită nu se poate abate”. Pentru toate slăvitele sale fapte, Ștefan Vodă este „în sânurile lui Avraam”, este fericit în Împărăția lui Dumnezeu, este sfânt: „toate faptele lui Ștefan, ori despre care parte se vor căuta, sunt minunate, toate darurile lui, covârșitoare”. Ștefan Vodă a avut „o credință nesmintită, nădejde în Dumnezeu neschimbată, fapte bune neconținute, grijă de sfârșit bun și după lege”. Panegiristul termină proiectând aureola asupra părintelui Moldovei: „**O, fericit suflet, pentru carele atâtea jertfe se ridică spre iertarea păcatelor și curățit, lângă**

Mântuitorul lăcuiești! O, pământean blagoslovit, că așa ai trăit, ca viața aceasta să-ți fie o lesne mijlocire prin care nemurirea să agonisești! O, stăpânitor cuvios, căruia puterea și averea spre împlinirea legii lui Hristos i-au slujit!... Vedeți a lui cuvioșie creștinească! Deșteptați-vă, stăpânitorii noroadelor, ascultați, îndemnați-vă, urmați!... Cei ce fac faptele legii, trăind și murind întru Hristos Iisus, se învrednicesc nesfârșitei bucurii, întru a Sa cerească împărăție! Amin!”

Preamărirea, venerația față de Voievodul Ștefan cel drept și sfânt au continuat în timpul ce a urmat și nu vor înceta niciodată, cât va fi sub soare neamul românesc și Biserica sa ortodoxă.

Cu prilejul unor cercetări arheologice la mormintele voievodale de la Putna, părintele Iraclie Porumbescu, care văzuse cu emoție adâncă cinstitele relicve pământești ale Voievodului Ștefan, scrie despre simțămintele puternice trăite atunci, o emoție care chema „națiunea întregă să simtă... acest moment sacru și maiestuos”. Apoi, își exprimă venerația: „Moldovă, Moldovă, veche și nouă, iată eroul tău, iată părintele tău, iată creatorul cununii tale!”.

Marile serbări naționale de la Putna

Din venerația adâncă pentru Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu și alți tineri de nădejde pentru neamul românesc au organizat cu mari strădăniile festivitățile de la Putna din 1871. La vibrantele apeluri ale studenților de la Viena pentru sărbătoarea de la

Putna, studenții români de la Paris declarau în răspunsul lor că ei văd în personalitatea Voievodului Ștefan cel Mare „o figură supremă”, deoarece în el s-a întruchipat „concepțiunea unei singure Români”. Organizatorii memorabilei ceremonii de la Putna scriau despre Ștefan Vodă că a fost „cel mai mare apărător al românismului în Orient și al civilizației creștine în secolul al XV-lea. El a înfrânt incursiuni barbare, nu numai spre gloria și fericirea națiunii române, ci și spre binele Europei întregi”. Pe frontispiciul arcului de triumf ridicat de ei la intrarea în Mănăstirea Putna strălucea inscripția: „Memoriei lui Ștefan cel Mare, mântuitorul neamului”.

Istoricul Dimitrie Onciul de la București spunea atunci, la Putna: „Ștefane, măreață umbră, revarsă lumina ta asupra noastră și asupra neamului tău întreg și spre faptele iubirii de țară, ale iubirii de neam, ale iubirii de lege, virtuți prin care tu strălucești în veacuri”. La puțin timp apoi, se făcea un îndemn care a și fost urmat, și va fi mereu urmat acum după

recunoașterea deplină a sfințeniei Voievodului Ștefan: „ar fi de dorit ca tot românul, cel puțin o dată în viața sa, să meargă la mănăstirea Putna spre a se închina la mormântul unde zac osemintele acestui mare erou”.

Când se împlineau patru veacuri de la trecerea Voievodului Ștefan la cele veșnice, în 1904, la Academia Română, președintele de atunci, Ion Kalinderu, a rostit *Cuvântul de slăvire*, care, „ascultat în picioare de cei de față, a fost primit cu pioasă emoțiune”.

Ca un solemn și pătrunzător legământ suna atunci și cuvântul lui Spiru Haret: „**când inimile tuturor Românilor bat împreună, însuflețite la amintirea lui Ștefan cel Mare și Sfânt, să fie legătura care să ne unească pe toți în același gând de iubire de țară și de sacrificiu pentru gloria și tăria ei**”.

Ziarul „Epoca” din București (nr. 184 din 1904) și „Tribuna” din Arad (nr. 124 din 1904) scriau: „De prin toate unghiurile unde se vorbește limba-mumă au venit (la Putna) în pelerinaj pios nenumărați români, ca să aducă prinosul lor de venerație moaștelor binecuvântate ale lui Ștefan” („Epoca”); ziarul din Arad, sub titlul „Plecați-vă neamuri...” scria: „Podoaba neamului nostru, măritul Voievod Ștefan cel Bun, Mare și Sfânt, înălțându-se din mormânt după patru sute de ani, primit-a îngenucherea unui neam întreg”.

La acel moment, într-o aureolă de miracol, Nicolae Iorga prezenta trecerea la cele veșnice a Bincredinciosului Ștefan Voievod: „pe mormântul lui a ars atunci (la îngropare),

timp de trei zile și trei nopți, o lumină pe care n-o aprinsese nimeni”.

Principesa Martha Bibescu scria la sfârșitul deceniului al patrulea: „Ștefan este și astăzi în Bucovina stăpânul netăgăduit al țării. El domnește singur. El se află peste tot. Această prezență prelungită în absență, această viață ce urmează dincolo de moarte...”.

Minunat este Dumnezeu întru sfinții Lui!

În legătură cu canonizarea Sfântului Voievod Ștefan cel Mare de către Biserica noastră prin Sfântul Sinod în anul 1992, trebuie să menționăm câteva noțiuni de aghologie ortodoxă, de drept bisericesc, principii stabilite pe temeiul învățaturii dogmatice ortodoxe.

Prin *canonizare* se înțelege actul solemn prin care Biserica recunoaște, declară și așează pe eroii drepte credințe adormiți în Domnul în rândul sfinților pe care ea îi venerază. Cuvântul vine de la grecescul „*canon*” – catalogul în care se înscriau numele sfinților și ziua trecerii la cele veșnice. Acesta este sensul și în Biserica noastră – trecerea, înscrierea, sau așezarea în canonul, catalogul sfinților, spre a li se face cu laudă și cinste pomenirea și spre a li se înălța rugăciuni, ca unor ajutoratori și mijlocitori ai darurilor celor dumnezeiești pe lângă tronul Celui Preaînalt.

În calendarul Bisericii, în cărțile de slujbă, găsim menționați sfinții Vechiului Testament, apoi Sfinții Apostoli, martirii, mărturisitorii, Sfinții Părinți și marii Dascăli ai Bisericii, Părinții

Cuvioși din viața monahală, marii binefăcători ai credinței și ai Bisericii, luptători pentru dreapta credință, simpli ostași sau domnitori, împărați. Dintre cei amintiți face parte și Sfântul Voievod Ștefan cel Mare. „Luptătorii pentru Biserică sunt luptători pentru Hristos, sunt mari binefăcători ai Bisericii și opera lor, lucrarea lor binecuvântată, a fost și trebuie să fie privită ca fiind un semn al credinței lor sfinte și al proslăvirii lor de către Domnul cu puteri biruitoare asupra vrăjmașilor Lui”, spunea părintele profesor Liviu Stan într-un celebru articol din 1950 despre canonizare sfinților în Biserica Ortodoxă.

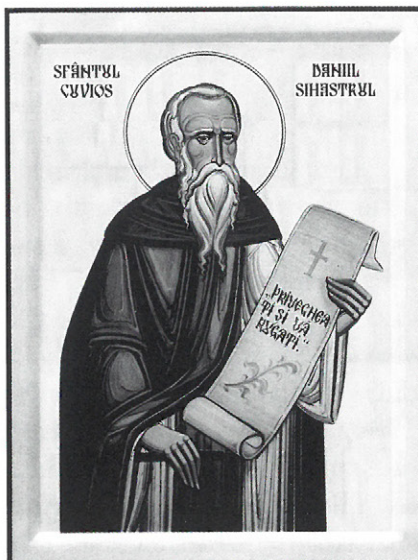
Istoria Bisericii ne arată că inițiativa pentru așezarea eroilor credinței creștine în rândul sfinților a avut-o totdeauna poporul dreptcredincios prin evlavie sa curată și prin împreună-încuviințarea clerului.

Evlavie poporului – ca și în cazul măritului Voievod Ștefan – a fost aceea care a identificat pe adevărații sfinți luptători și eroi.

În baza învățaturii creștine, în baza rânduielilor consacrate de practica și de tradiția bisericească a Ortodoxiei, Sfântul Sinod al unei Biserici autocefale este pe deplin competent, deci îndreptățit, să procedeze la canonizarea Sfinților ei care răspund acestor rânduieli spre a fi așezați în canonul sfinților.

Condițiile de fond ale canonizării sunt:

- 1) Ortodoxia neîndoieinică a credinței;
- 2) Proslăvirea lui de către Domnul cel puțin printr-unul din următoarele daruri sau puteri: a) puterea de a suferi moartea martirică pentru dreap-

ta credință; b) puterea de a înfrunta orice primejdie sau chinuri pentru mărturisirea dreptei credințe, până la moarte; c) puterea de a-și închina viața celei mai desăvârșite trăiri morale și religioase; d) puterea de a săvârși minuni în viață sau după moarte și e) puterea de a apăra și de a sluji cu devotament eroic credința și Biserica Ortodoxă;

3) Răspândirea miresmei de sfințenie după moartea lui și confirmarea acesteia prin cultul spontan pe care i-l acordă poporul credincios, numărându-l în rând cu sfinții. De la îndeplinirea acestei ultime condiții pot face excepție mucenicii dreptei credințe.

Existența condițiilor de fond, și anume existența neîndoieinică a primei și a celei de a treia – care poate lipsi numai în cazul martirilor –, ca și a oricăreia dintre cele enumerate la cea de a doua, îndreptățește autoritatea bisericească, Sfântul Sinod, să procedeze la actul de canonizare.

Prin canonizarea Sfântului Voievod Ștefan cel Mare al Moldovei, în anul mântuirii 1992, se pecetluiește sinodal cultul pe care, de veacuri, poporul român îl aduce slăvitu-

lui nostru domnitor care a apărut cu devotament eroic credința ortodoxă; astfel se toarnă acum pentru eternitate untdelemnul dragostei, al proslăvirii și al venerației în cinstita candelă de la mormântul Sfântului Voievod și erou de la Putna străbună.

Sfântul Ștefan cel Mare este de acum înainte așezat canonic ca un mărgăritar de mare preț în coroana Bisericii Ortodoxe Române, din 1992, când Sfânta noastră Biserică a mai canonizat și pe Sfântul Cuvios Gherman din Dacia Pontică (Dobrogea); pe Sfântul Ierarh Ghelasie de la Râmneț; pe Sfântul Daniil Sihuștru; pe Sfântul Ierarh Leontie de la Rădăuți; pe Sfântul Cuvios Ioan de la Prislop; pe Sfinții martiri Constantin Vodă Brâncoveanu cu cei patru fii ai săi: Constantin, Ștefan, Radu, Matei și sfetnicul Ianache; pe Sfântul Ierarh martir Antim Ivireanul; pe Sfântul Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș; pe Sfântul preot mărturisitor Ioan din Galeș și pe Sfântul preot mărturisitor Moise Măcinic din Sibiel; pe Sfântul Cuvios Antonie de la Iezerul – Vâlcea și pe Sfântul Cuvios Ioan Iacob de la Neamț (Hozevitul). Tot acum Biserica noastră a proclamat solemn *Duminica Sfinților Români*, în a doua duminică după Rusalii.

*Minunat este Dumnezeu
întru sfinții Lui!*

*Mare ești Tu Doamne și
minunate sunt lucrurile Tale și
nici un cuvânt nu este de ajuns
spre lauda puterii Tale!*

Amin!

Ștefan cel Mare și Sfânt în Europa timpului său.

Republica Christiana

Virgil CÂNDEA

Sărbătorirea Voievodului Ștefan cel Mare și Sfânt la cinci secole după domnia lui glorioasă coincide în anul cultural 2004 cu eforturile românilor de a-și justifica primirea în Uniunea Europeană. Istoria are un loc important în aceste demersuri. Ea demonstrează că nu numai prin origini, civilizație și cultură, dar deopotrivă prin idealuri, implicare activă și sacrificii consimțite, românii au fost dintotdeauna și până astăzi parte organică a Europei. Acest adevăr este dovedit de fiecare segment al trecutului nostru. În această perspectivă, Ștefan-vođa este personalitate eminentă a istoriei românilor, dar în același timp a Europei, și așa se cuvine să fie el evocat.

Pe vremea lui Ștefan cel Mare, Europa nu era conglomeratul de state și națiuni invitate să se unească după cele două sângeroase războaie mondiale care, tocmai din cauza conflictelor din acest continent, incendiaseră întreaga planetă în prima jumătate a secolului XX.

În fondul tradiției de civilizație și cultură greco-romană reconsiderată în lumina ultimei Revelații divine a lui Iisus din Nazaret a cărui învățătură a iubirii și regenerării spirituale se răspândise în tot continentul, Europa lui Ștefan cel Mare era cunoscută atunci ca *Republica*

Christiana. Iar creștinătatea era de câteva secole confruntată la frontierele ei de sud și sud-est cu islamul în plină expansiune. Ștefan este ales domnitor al Moldovei la patru ani după ce Imperiul otoman, una din cele mai mari puteri militare din istoria universală, ajunsese la apogeul său, prin cucerirea Bagdadului și a Serbiei, a Imperiului Bizantin și a însăși capitalei – Constantinopolul. Prin situația sa geografică, în imediata vecinătate a agresorului, care amenință acum tot bazinul Mării Negre și Europa centrală, Moldova devine Poarta Creștinătății. Noul ei domnitor este conștient de această răspundere, pe care și-o asumă cu înțelepciune, curaj și rezultate uimitoare în raport cu forța militară uriașă a adversarului micului său principat.

Un domn creștin

Ștefan întruchipează idealul suveranului creștin prin gândirea, virtuțile și acțiunile lui. Voievodul își declină această calitate în titulatură („domn din mila lui Dumnezeu”), în invocația simbolică (semnul crucii) și cea verbală („cu voia Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh”) din actele solemne și pisaniile ctitorilor lui.

La Poarta creștinătății

În corespondența diplomatică către papă sau monarhii Europei, Ștefan li se adresează ca suveran al unei părți determinante a continentului, prin așezarea ei, pentru apărarea întregii creștinătăți. În scrisoarea din 25 ianuarie 1475, în care anunță principiilor creștini victoria de la Podul Înalt, numește Țara Moldovei „Poarta Creștinătății”, „Saraiul Țării Ungurești și al Poloniei și straja acestor două crăii”. El își afirmă rolul în apărarea Europei când spune: „Fiindcă Turcul s-a împiedicat de mine, mulți creștini au rămas în liniște de patru ani”. Istorici ai secolului XX vor consemna că la Vaslui, la 18 ani după cucerirea Constantinopolului, „Ștefan a obținut cea mai mare victorie într-o bătălie împotriva turcilor câștigată până atunci” (Lamonache, *Istoria Turciei*, Paris, 1934).

Dar nu numai în politica externă a Moldovei și în acțiunile sale militare Ștefan acționa ca apărător al Europei, ci și în preocuparea lui statornică de stâlp al Bisericii Ortodoxe; programul său de ctitorii creștine, numărul mare de mănăstiri și locașuri construite și înzestrate de el, ajutoarele la Muntele Athos, demonstrează conștiința unui domn creștin, reprezentativ prin gândire, sentimente și fapte, pentru Europa timpului său. Era văzut el astfel și de contemporani? Răspunsul este din nou pozitiv. Otomanii înșiși îl asoci-au cu principalul lor adversar,

Republica Christiana.

Medicul și diplomatul Matei de Murano informa Veneția în 1502: „După câte mi-au spus mulți oameni de seamă și negustori care vin din Constantinopol, turcii au mare frică de acest domn și de creștini din pricina acestei țări”.

Padișahul de la Stambul aprecia că dacă ar putea instala măcar în sudul Moldovei pe tătarii de pe Volga, „noi înșine vom putea înainta nestânjeniți în toate părțile lumii”. În Europa, papa Sixt al IV-lea îl numea pe Sfântul Voievod „adevărat Atlet al credinței creștine”.

Exemplară este caracterizarea pe care i-a făcut-o lui Ștefan cel Mare și Sfânt cronicarul contemporan polon Ioan Dlugosz în 1475: „O, bărbat minunat, cu nimic mai prejos decât comandantii eroici, de care atâta ne mirăm! În zilele noastre, câștigă el, cel dintâi dintre principii lumii, o strălucită biruință asupra turcilor. După a mea părere, el este cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii și mai ales cinstea de comandant împotriva turcilor, cu sfatul, înțelegerea și hotărârea tuturor creștinilor, de vreme ce ceilalți regi și principii catolici își petrec timpul numai în trândăvii sau în războaie

civile”.

Cum era privit Ștefan de supușii lui, și cum a rămas chipul lui în tradiția populară, neinfluențată de scrieri culte sau de viziunea științifică a istoriei?

Tabloul votiv de la Mănăstirea Voroneț
Sfântul Ștefan în fața Dreptului Judecător

Ștefan-vodă a fost primul suveran român intrat încă din timpul vieții lui în conștiința colectivă a poporului și venerat spontan de credincioșii care i-au recunoscut înalte calități spirituale și l-au cinstit ca sfânt. Această atitudine a fost hotărâtoare pentru actul canonizării Marelui Voievod de către Biserica Ortodoxă Română la 20 iunie 1992. Se știe că nu canonizarea formală, pronunțată târziu, și după severe anchete ale oamenilor Bisericii, este procedeu obișnuit pentru așezarea cuiva în rândul sfinților. După practica veche a Bisericii creștine, **pietatea populară și cinstirea cuiva de către obștea credincioșilor este cea care așază cu adevărat între sfinți pe cineva,**

arată un reputat specialist modern în dreptul canonic (Liviu Stan, *Despre canonizarea sfinților în Biserica Ortodoxă*, 1950). Această venerație era întemeiată pe evidența trăsăturilor creștine de excepție ale Voievodului: rezistența lui – nu numai eroică și eficientă, dar de-a dreptul miraculoasă – împotriva expansiunii islamului. Ștefan era slăvit pentru „lucrurile vitejești” pe care „nimenea din domni, nici mai înainte, nici după aceea, nu l-au ajunsu”, cum îl caracterizase Grigore

Ureche. Numeroasele lui ctitorii în care se rugau pelerini din toate părțile țării erau asociate în popor cu opera de apărător al credinței, convingere consemnată astfel de Ion Neculce în *O samă de cuvinte*: „Și așa să aude din oameni vechi și bătrâni căci câte războaie au bătut, atâtea mănăstiri au făcut”, ceea ce corespunde în cea mai mare parte realității istorice (N. Stoicescu, *Reperoriul monumentelor din Moldova*, 1974). Împreună cu duhovnicul său Daniil Sihastrul – și el canonizat de Biserica Ortodoxă Română – Ștefan a fost totdeauna prezent în memoria populară, cum constatase cronicarul Ion Neculce acum trei veacuri când consemna povestirile bătrânești al căror temei istoric a fost confirmat de C. Giurescu (*Valoarea istorică*

a tradițiilor lui Neculce, 1967). Astfel de tradiții populare au fost culese, începând din secolul al XIX-lea, de V.A. Urechia, G.H. Teodorescu-Kirileanu, Simion Florea Marian, Tudor Pamfil și alții.

Într-o vreme în care Machiavelli – contemporanul mai tânăr al lui Ștefan – propunea în *Principele* o filozofie politică nouă, recomandând conducătorului să fie „vulpe și leu”, șiret și crud, cinic, călcător de jurăminte și prefăcut, potrivit intereselor statului, un suveran ca Ștefan cel Mare, cu atitudine riguros creștină în gândirea și acțiunile sale, devenise rar în Europa.

Personalitatea omului de stat providențial se evaluează nu numai în lumina actelor sale din timpul vieții, ci mai ales prin efectul lor în posteritate. Domnia lui Ștefan cel Mare a fost înfloritoare pe planul vieții spirituale și strălucită prin înfăptuirile culturale. Înfăptuirile Voievodului constituie un capital bogat al arhitecturii europene descris de savanți reputați – Paul Henry vedea în această moștenire culturală dovada incontestabilă a unei „civilizații moldovenești”. Splendide opere de artă create din inițiativa lui Ștefan – obiecte de cult, icoane, manuscrise somptuoase – sunt păstrate azi în muzee și colecții celebre din Orientul Apropiat, Europa și S.U.A. Programul politic al Marelui Voievod pare, însă, mai puțin împlinit. Fiul și urmașul său la tron, Bogdan al III-lea, moștenește o țară amputată teritorial, cetățile Chilia și Cetatea Albă fiind ocupate de otomani, iar Pocuția va fi obiect al con-

flictelor cu Polonia care vor dura până la pierderea definitivă a acestui ținut sub Petru Rareș în 1531.

Dar statutul internațional asigurat de Ștefan cel Mare țării sale prin rezistență armată și acțiuni diplomatice întreprinse cu tenacitate timp de peste patru decenii justifica toate sacrificiile țării, jertfele umane și pierderile teritoriale.

La moartea marelui Voievod, Moldova era tratată de aliații, ca și de adversarii săi, ca o putere politică și militară implicată activ și eficient în tensiunea crescândă dintre Republica Christiana și Imperiul Otoman. Statele europene știau că se pot bizui pe acest aliat, iar otomanii învățaseră să-și evalueze corect adversarul. Și unii și alții priveau Moldova cu respectul și prudența care asigurau românilor dintre Carpați și Nistru condițiile necesare păstrării ființei statale, instituțiilor și identității.

Casa Păcii

De care catastrofă își ferise Sfântul Ștefan țara și cum contribuise el la istoria românească și europeană pentru a-și merita recunoștința și admirația atâtor generații?

La sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor, când cuceritorii otomani au atins linia Dunării în expansiunea lor spre centrul Europei, Sublima Poartă a aplicat noilor săi vecini – Țările Române – un statut diferit de acela impus până atunci creștinilor din Orient, Imperiul Bizantin sau Bulgaria. Potrivit

doctrinei islamului, rezumată într-o sentință a lui Mahomed transmisă oral (care nu figurează în Coran), „Pământul aparține lui Allah, Profetului și musulmanilor”. Datoria acestora din urmă era de a cuceri țările necredincioșilor aflate în „Ținutul (sau Casa) războiului” și de a le include în „Casa islamului”. Pentru populațiile creștine cucerite, aceasta însemna o condiție de inferioritate politică, civică și religioasă, la care au fost constrânși grecii, slavii de sud etc. până la eliberarea lor din secolul al XIX-lea. Însemna, îndeosebi, pierderea libertății și a identității naționale.

Există însă și posibilitatea unui statut de excepție numit „Ținutul (sau Casa) păcii”, rezervat țărilor nemusulmane care își păstrau ființa de stat, conducerea, religia, instituțiile proprii, în schimbul unor obligații financiare (tributul), militare (limitate) și politice, potrivit normei „Prieten prietenilor și dușman dușmanilor”, așadar respectarea relațiilor externe ale Imperiului Otoman.

Acest statut al raporturilor dintre islam și țările creștine – aplicat în trecut chiar de profetul Mohamed – a fost considerat de la început de contractanți ca provizoriu. Imperiul otoman l-a încălcat adesea, sporind obligațiile financiare, numind abuziv domnitori străini (dar, ce e drept, totdeauna creștini), sau chiar cedând părți din Țara Românească și Moldova care nu le aparțineau (austriecilor Oltenia în 1718-1739 și Bucovina în 1775, rușilor Basarabia în 1812). Iar românii au folosit orice împrejurare favorabilă – de ordin politic, militar, economic – pentru încercări de

revenire din acest regim de autonomie tributară (care le respecta, totuși, ființa statală) la independență deplină.

Întâmpinând, la nord de Dunăre, o rezistență neașteptată din partea lui Mircea cel Bătrân, Vlad Țepeș, apoi a Moldovei lui Ștefan cel Mare, otomanii au preferat să aplice acestor țări statutul de „Ținut al păcii”. Pentru rațiuni diverse de ordin geografic, militar, economic, cucerirea acestor țări putea fi, temporar, amânată. Dar nu abandonată! Toți domnitorii români devotați misiunii lor cunoșteau primejdia care le pândea țara, aceea de a fi adusă la condiția vecinilor creștini de la miazăzi, practic supuși Imperiului otoman. Salvarea nu putea veni decât prin acțiuni care să demonstreze Sublimei Porți că regimul de „Casă a păcii” trebuie aplicat nu provizoriu, ci permanent, Țărilor Române.

Ștefan cel Mare a impus această convingere în mod practic Imperiului otoman prin acțiuni decisive care demonstau că împotriva românilor „nu se putea face nimic cu puterea”, ci doar cu diplomația, cum va scrie istoricul raguzan Ludovic Tubero, cronicarul oficial al Ungariei. Astfel s-a obținut statutul de autonomie politică, nu provizorie, ci de lungă durată, până la redobândirea independenței totale față de Sublima Poartă.

*Acoperământul de mormânt al Doamnei Maria de Mangop
Muzeul Mănăstirii PUTNA*

Concluzii

Evaluarea în perspectivă europeană și universală a operei lui Ștefan cel Mare se poate face pe multe planuri. Contribuțiile lui sunt:

În domeniul spiritual: continuitatea tradiției spirituale a Imperiului Bizantin după prăbușirea acestui stat prin cucerirea musulmană; asigurarea unor condiții de supraviețuire a enclavelor creștine din Orient; perpetuarea și înflorirea isihasmului în Carpați; menținerea geografiei creștine a Europei în cea mai periclitată zonă a conti-

entului; un model de suveran creștin în plină Renaștere.

În domeniul cultural: progresul artei creștine prin acte excepționale de ctitor și mecenat, remarcându-se stilul moldovenesc impus în istoria arhitecturii prin zeci de monumente; scriitorii în care se realizează manuscrise de artă, păstrate azi în muzee celebre din lume; excepționala școală de broderii bizantine.

Pe plan politic și diplomatic: contribuția la o soluție de conviețuire între Creștinătate și Islam, considerată pe atunci irealizabilă; transformarea unei zone amenințate a Europei (de la Dunăre la Carpați) în regiune de asistență și refugiu pentru Europa cucerită de otomani; consolidarea Moldovei ca avanpost al rezistenței Europei

și invaziilor tătare; menținerea în siguranță a marelui drum comercial Nord-Sud, între Marea Baltică și Marea Neagră.

Domnia de 47 de ani a Sfântului Ștefan cel Mare a avut consecințe uriașe pe termen lung și a pregătit o epocă modernă a eliberării naționale și de refacere a unor vechi culturi amenințate să dispară.

Prin Sfântul Voievod Ștefan românii și-au împlinit astfel rolul istoric de salvagardare a flancului de sud-est al Europei.

Aceste convingeri, care fac parte din identitatea noastră culturală, să le împărtășim și celorlalți europeni!

Să ne apărăm valorile spirituale!

Interviu cu părintele Arhimandrit MELCHISEDEC Velnic,
starețul Sfintei Mănăstiri Putna

(continuare din pagina 6)

doamna Voica Pușcașu, soția regretatului arheolog Nicolae Pușcașu – care a condus lucrările din acei ani –, colțul din dreapta al lespezii de pe mormânt era puțin crăpat. De la părintele Iachint Unciuleac, care a fost stareț al mănăstirii din 1977 până în 1992, cunoaștem că sfinția sa a văzut osemintele Sfântului Ștefan, uitându-se cu o lanternă prin colțul care era fisurat. Atunci a văzut cum capul era lăsat spre partea stângă, iar o mantie îi acoperea osemintele, care erau așezate pe un pat făcut din vergi de fier. Mai multe lucruri privitoare la deschiderea mormântului Sfântului Ștefan nu cunosc. Cuvântul părintelui Iachint a fost publicat și în volumul *Părintele Iachint al Putnei*, apărut la Editura Bizantină.

„Cel mai mare dar pe care l-am primit de la Dumnezeu este acela că ne-am născut în dreapta credință, atât ca persoane, cât și ca neam”

Rep.: *Sfinții Ștefan cel Mare și Constantin Brâncoveanu mai pot constitui modele pentru oamenii politici din România de astăzi sau nu mai sunt actuali?*

Arhim. Melchisedec: Ce sunt sfinții? Slujitori ai Dumnezeului Preaînalt! Cum este

Hristos Dumnezeul nostru? E schimbător? Dumnezeul nostru nu este actual? Ce spune sfântul Apostol Pavel? „*Hristos ieri și azi și în veci același este!*”. Sfinții, ca următori ai lui Hristos, în toate veacurile sunt actuali. Permanent avem ceva de învățat de la ei.

Constantin Brâncoveanu și Ștefan cel Mare au fost amândoi ctitori de locașuri sfinte, amândoi și-au riscat viața pentru a apăra dreapta credință. Nu va fi nici o perioadă în istorie când conducătorii neamurilor să nu aibă ce învăța de la acești sfinți bărbați. Numai neiubitorii de virtute, numai iubitorii de plăceri și de cele pământești, numai iubitorii de duhul veacului acestuia pot să spună că nu-i mai găsesc pe acești doi sfinți conducători actuali. Dar pentru cei care iubesc virtutea și adevărul, pentru cei care-și iubesc țara și neamul, pentru toți românii dreptcredincioși de la Nistru până la Tisa, din Hotin până-n Cadrilater, slăvitul Ștefan este mereu o prezență vie, plină de putere și de har.

Rep.: *Cum se simt în mănăstire problemele foarte grele prin care trec astăzi o mare parte dintre români și ce soluții puteți oferi pentru asemenea frământări?*

Arhim. Melchisedec: Este dificil a cuprinde într-un scurt cuvânt situația grea prin care trece românul astăzi. Neca-

zurile sunt diferite. Într-un fel sunt necazurile celor de la țară, în alt fel ale celor de la oraș; într-un fel sunt cele ale intelectualilor, în alt fel ale celor care au în mână frâiele pentru a conduce neamul acesta.

Dacă s-au înmulțit necazurile și ispitele, aceasta se întâmplă pentru că s-a împuținat vorbirea cu Dumnezeu, s-a pierdut legătura cu Atoatețiitorul. În mod pedagogic, Dumnezeu îngăduie toate încercările care vin asupra noastră, atât cât putem noi duce. Dacă oamenii sunt întăriți în credință și nădejde către Bunul Dumnezeu, atunci toate ispitele se năruiesc. Dacă nu, se poate întâmpla chiar să apară oameni care își pun capăt zilelor.

Sfântul Apostol Pavel spune că nădejdea nu rușinează niciodată. Nu este de ajuns să spunem că avem credință în Dumnezeu, ci trebuie să avem și încredere în Părintele îndurătorilor. **Fără de nădejde, fără de încredere în părinteasca purtare de grijă a lui Dumnezeu, nu vom putea răzbi în veacul acesta, ne vom risipi.** Uitați-vă unde s-a ajuns în Occident: ereziile bântuie peste tot, iar acum – împreună cu toate cursele păgânătății – au venit cu putere și peste noi.

Rep.: Care este legătura dintre românism și Ortodoxie?

Arhim. Melchisedec: Eu aș veni cu o altă întrebare: putem despărți românismul de Ortodoxie? **Cel mai mare dar pe**

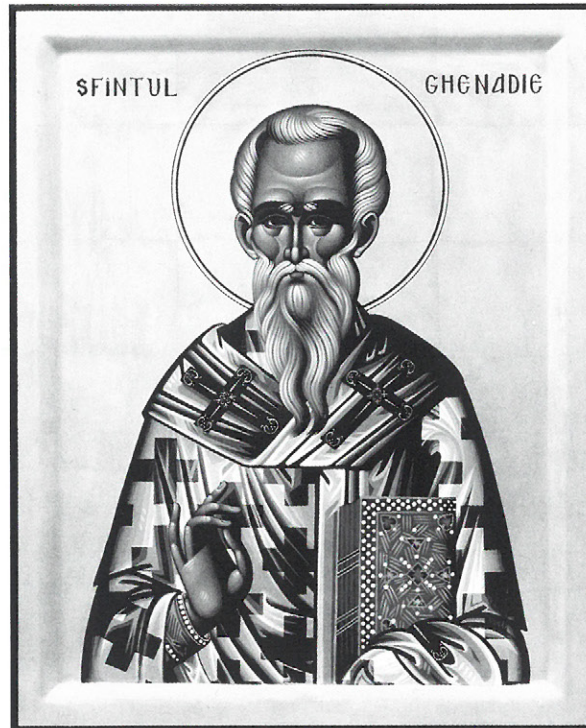
care l-am primit de la Dumnezeu este acela că ne-am născut în dreapta credință, atât ca persoane, cât și ca neam. Ortodoxia se întrepătrunde cu ființa noastră națională. Filozoful Petre Țuțea se întreba retoric la un moment dat: ce ar mai rămâne din istoria românilor dacă s-ar da la o parte apărarea legii românești, a dreptei credințe?

Rep.: Puteți să ne spuneți câteva cuvinte despre unii dintre marii duhovnici pe care i-ați cunoscut personal?

Arhim. Melchisedec: La care dintre ei să mă opresc? Deși sunt mic întru toate și neputincios, Dumnezeu a rânduit cu dragoste ca să cunosc buni și mari duhovnici.

În minte îmi stă acum **părintele Paisie Olaru**, pe care l-am cunoscut în anul întâi de seminar, pe când era sus la schitul Sihla. A fost un om deosebit, cu adevărat harismatic, purtător de Duh. Când erai în prezența lui simțeați cum plutește Duhul cel Preasfânt în jur. Un scurt cuvânt dacă-ți spunea, avea putere multă, așa cum se zice în Evanghelie.

Despre **părintele Ilie Cleopa** nu trebuie să spun prea multe lucruri pentru că este cunoscut în întreaga Ortodoxie. De părintele Cleopa îmi era câteodată teamă. Avea un cuvânt viu, puternic. După ce însă am intrat în monahism și am ajuns stareț, m-am spovedit de câteva ori la sfinția sa și am văzut că era cu totul altfel în

scaunul de spovedanie. Cu mâna lui purtătoare de har te binecuvânta, apoi îți spunea „te iert și te dezleg”, după care plecai de la taina spovedaniei zburând, plin de bucurie duhovnicească.

Despre **părintele Sofian Boghiu**, ce aș putea să spun? Cine nu-l știe pe „duhovnicul Bucureștilor”? Un chip dumnezeiesc, harismatic, o smerenie și o blândețe deosebită. L-am avut duhovnic în anii de studenție de la București... un sfânt al zilelor noastre.

Un ultim mare duhovnic despre care aș vrea să vă vorbesc este **părintele Iachint**. Sfinția sa este cel care m-a primit în mănăstire, m-a crescut și m-a lăsat urmaș al său. Iarăși un chip plin de smerenie, plin de bunătate, plin de dragoste, care a știut să strecoare în sufletul nostru, al putnenilor, *spiritul de jertfă*. Cine a înțeles de la el acest mesaj îl poate împărtăși altora, cine nu l-a înțeles, rămâne pe margini nelucrător. Părintele Iachint a fost omul de

jertfă. La aproape orice oră din zi și din noapte, dacă îi bătea la ușa chiliei, îți deschidea și avea timp și pentru spovedanie, și de scris un pomelnic, și de stat de vorbă cu cei mari, și de făcut un botez, și de făcut o cununie în secret la miezul nopții – pentru a nu afla o parte din autoritățile comuniste... Pentru toți găsea timp. Un om al dragostei, al smereniei și al jertfei.

Dintre părinții care au trecut la Domnul, mai amintesc pe ieroschimomonahul Chesarie de la Putna, și pe părintele

Pamvo, egumenul și ctitorul schitului Daniil Sihastrul. Părintele Pamvo era omul cuvintelor scurte și adânci; dacă aveai puțină înțelepciune prindeai cuvântul din zbor, dacă nu, trecea cuvântul pe lângă tine și rămâneai gol sufletește. Acesta era părintele Pamvo.

Mai amintesc aici și pe preotul satului unde m-am născut, preotul Pralea Ilie, care timp de 51 de ani a stat într-o parohie mică, de vreo 300 de familii. Părintele s-a îngrijit de biserică, pe toți i-a crescut, pe toți i-a botezat; s-a strămutat la locașurile de veci în anii din urmă. Părintele Ilie m-a crescut, m-a luat din casa părintească și – în biserica satului Bădeni din județul Iași – mi-a îndrumat pașii în timpul celor 9 ani de seminar și de facultate.

Este folositor a-l pomeni aici și pe părintele Leonte Gazea, un basarabean, parohul satului, care a trăit 104 ani. Cel puțin din 1961 și până când a trecut către Domnul, în 1996, a

trăit numai cu legume. Era un părinte care avea multă bunătate și de aceea el a fost iubit de toți oamenii locului. Mai sunt mulți alții pe care i-am întâlnit în seminar și în facultate, preoți deosebiți, duhovnici deosebiți, cum a fost părintele arhimandrit Teodor Pavlo, care își doarme somnul de veci în cimitirul Putnei.

Sunt suficienți aceștia pe care i-am amintit. Dacă acești părinți ar fi astăzi printre noi, parcă ei nu și-ar afla locul pentru că duhul acestui veac i-ar izgoni dintre noi. Ei aveau o pace, aveau un har deosebit, iar în ziua de astăzi parcă harul și pacea lipsesc. Noi, cei de astăzi, am alungat duhul părinților; lipsește duhul acela cuminte al părinților duhovnicești. Acum ne confruntăm cu mulți duhovnici tineri, prinși de închipuirea de sine. Ei se pretind a fi clarvăzători sau înaintevăzători. Ei nu caută să facă ucenici ai lui Hristos, ci ucenici ai lor. Acest lucru este un pericol pentru Ortodoxie deoarece aici apare căderea *de-a dreapta* care este cea mai periculoasă.

**„Hristos este Unul.
Învățătura dumnezeiască
este una.
Biserica este una.”**

Rep.: *Părinte arhimandrit, unii dintre oamenii de astăzi spun că au credință în Dumnezeu, dar nu se roagă aproape deloc. Ce le puteți spune acestora?*

Arhim. Melchisedec: Sfântul Apostol Pavel face un îndemntesalonicenilor: „Rugați-vă neîncetat!”. Am văzut la părinții duhovnicești pe care i-am amintit această rugăciune

neîncetată. Părintele Iachint spunea: „Să-L ai pe Dumnezeu de-a pururi înaintea ta!”. Dacă-L avem pe Dumnezeu de-a pururi înaintea noastră, atunci prezența Acestuia se face ca o rugăciune.

Cât de importantă este în vremurile de acum rugăciunea! Avem nevoie de rugăciune așa cum avem nevoie de aer. **Așa cum nu putem să trăim fără aer, tot așa nu putem să trăim fără rugăciune. Oamenii care nu se mai roagă L-au părăsit de fapt pe Dumnezeu.**

Care este semnul că tu Îl iubești pe Dumnezeu? E rugăciunea. Domnul Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, de câte ori nu S-a rugat?

Oamenii care nu se mai roagă se schimonosesc, devin hidoși... Rugăciunea este „plugăria sufletului”, după cum spune Sfântul Ioan Scărarul. Așa cum pământul trebuie arat, afânat, pentru a putea pune în el grâul ca să rodească, tot la fel este nevoie de o afânare a sufletului prin rugăciune, pentru ca acesta să se poată înălța la asemănarea cu Dumnezeu.

La monahi se pune accentul pe ascultare, dar nu orice fel de ascultare, ci ascultarea cu rugăciune, care – auziți ce spun Sfinții Părinți – se transformă-n Liturghie. Acolo unde monahul lucrează, dacă se roagă, lucrul acela pe care îl săvârșește cu mâinile și cu mintea este o Liturghie. Cu durere se observă în mănăstirile noastre de azi că lipsește duhul de rugăciune. **Fără o întoarcere, fără o redescoperire a vieții liturgice, a vieții de rugăciune, monahismul nostru se va abate și va merge din**

rău în mai rău, și nu numai monahismul, ci și întreaga societate. De aceea, este foarte folositor să trăim cele șapte Laude, să participăm la Sfânta Liturghie, și așa ne vom schimba pe noi înșine și vom putea schimba viața întregii lumi. Să ne amintim de cei din cetatea Ninive: pentru că s-au rugat cu pocăință au primit iertarea și au mers mai departe. De aceea, să ne rugăm! Cum să ne rugăm? Cum putem; căci „rugăciunea se învață rugându-te”, așa ne spunea părintele Sofian.

Rep.: *Cum să luptăm cu trăirea formalistă a credinței?*

Arhim. Melchisedec: **Ce este trăirea formalistă în Ortodoxie? O viață lipsită în mare parte de puterea Duhului Sfânt.** Puterea Duhului Sfânt a plecat din noi nu pentru că așa a vrut Dumnezeu, ci fiindcă noi am alungat-o. Când dumnezeiasca Liturghie nu mai reprezintă pentru mine cerul coborât pe pământ, când eu am ridicat mâinile și nu cred cu putere că dumnezeiescul har se coboară, atunci devin un om formal. Când eu nu mă pregătesc pentru Sfânta Liturghie, pentru Sfânta Împărtășanie, pentru Sfânta Spovedanie, pentru a primi Tainele lui Hristos așa cum se cuvine, atunci înseamnă că sunt un om formal. Dacă eu cred că numai cu o cruce, cu o cântare sau cu o lumânare sunt creștin, atunci mă înșel și sunt formalist – împlinesc numai un ritual care nu are viață, nu are duh. Orice act săvârșit în Biserică își are valoarea lui dumnezeiască, liturgică. Dacă noi nu mai credem în puterea Tainelor,

devenim niște farisei ceremonioși.

Ne spunea odată un părinte profesor de la București: când domină rațiunea putem ajunge formalști, când domină credința oarbă putem ajunge fanatici. De aceea trebuie îmbinate credința cu rațiunea. Merg cu rațiunea până unde se poate, iar mai departe trăiesc Tainele cu credință și cu încredere în Dumnezeu. Când domină rațiunea, când toate sunt trecute prin filtrul rațiunii, atunci ne depărtăm de duhul curat al Părinților și credința este înlăturată.

Se poate vorbi foarte mult despre acest subiect. Mă mărginesc doar la a enumera și alte tipuri de comportament formalist: pietismul, bigotismul, trăirea „credinței” prin superstiții și în general cam tot ceea ce Părinții Bisericii numesc *ispită de-a dreapta*.

Rep.: *Se pot mântui cei care au părăsit Ortodoxia și au trecut la alte confesiuni sau la alte religii?*

Arhim. Melchisedec: **Hristos este Unul. Învățătura dumnezeiască este una. Biserica este una. Sfântul Ciprian spune limpede: „în afara Bisericii nu este mântuire”.**

Prima condiție din învățătura de credință a Bisericii noastre este să crezi drept, să ai credință dreaptă. Dacă ai credință dreaptă, ai șanse la mântuire; dacă nu ai credință dreaptă, nu ai părtășie cu Hristos. Să citim cu luare aminte învățăturile și canoanele Sfinților Părinți. Se grăbesc unii, chiar clerici fiind, să facă

afirmații gratuite despre unii sau alții că ar avea părtășie cu mântuirea. Să nu ne înșelăm!

Să nu fim călăuze oarbe orbilor! Căci ei, sărmanii, care s-au îndepărtat de Biserică, de Adevăr, au ajuns niște orbi și atunci, dacă eu nu le spun adevărul, mă fac o călăuză oarbă orbilor! Cei care nu L-au cunoscut pe Hristos – cei de alte religii – vor fi judecați după legea naturală care este sădită întru ei. Cei care însă L-au cunoscut pe Hristos după dreapta învățătură, dar L-au respins, de acum vor fi judecați ca cei care nu au vrut să primească Adevărul.

Rep.: *Este un privilegiu să fii contemporan cu o astfel de sărbătoare. Sperați ca și acum să se producă o dinamizare a conștiinței ortodoxe și românești, așa cum s-a întâmplat după serbările de la Putna din 1871 și 1904?*

Arhim. Melchisedec: Mântuitorul ne-a dat pilda semănătorului: unele semințe au căzut lângă drum, altele au căzut pe loc pietros, unele au căzut între spini, iar altele au căzut pe pământ bun.

La marea serbare din 2 iulie, cuvântul de folos, cuvântul pentru redeșteptare, va veni prin lucrarea lui Dumnezeu și a slăvitului Ștefan. Dacă pământul va fi bun la neamul nostru, dacă sufletește românii vor fi pregătiți, atunci cuvântul va rodi, va fi un rod bogat, așa cum a fost la 1871 și la 1904, poate chiar și mai mult. Totul depinde de felul cum poporul va înțelege să-și deschidă inima pentru a primi, pentru a

redescoperi dragostea de credință și de țară. Căci **prin Sfântul Ștefan ne redescoperim dragostea de valorile noastre autentice.**

Dacă unii nu vor avea smerenia de a-l vedea pe slăvitul Ștefan așa cum a fost el în realitate, așa cum a fost văzut de părinții noștri altădată – adică în primul rând ca un apărător al dreptei credințe și al neamului – atunci desigur nu se vor împărtăși din bucuria cuvântului vieții, care se va sădi la această sărbătoare.

Rep.: *În încheierea acestui interviu, vă rugăm să adresați un îndemn românilor care vor veni, cu bucurie, din toate colțurile lumii, la această sărbătoare națională!*

Arhim. Melchisedec: **Să îngenunchem cu toții în fața icoanei acestui mare ctitor de neam și de țară!**

Să-i cerem cu toții – într-un duh de pocăință și de smerenie –, de la ierarhi până la simplii credincioși, de la conducătorii de stat până la cei mai mici, să ne ajute să mergem pe urmele lui, apărându-ne valorile spirituale naționale, apărându-ne identitatea noastră.

Așa cum frumos stă pictat la Voroneț, fiecare neam va merge înaintea Părintelui ceresc cu ceea ce a dăruit lui Dumnezeu, va merge împreună cu sfinții săi...

iunie 2004

A consemnat Daniil Simionescu

Fiecare neam are câteva locuri de închinare sfinte. Vechii evrei mergeau zeci și sute de kilometri acolo unde se afla sicriul legii, la Silo și apoi în cetatea sfântă a lui David, la Ierusalim; vechii greci luau drumul cu zilele pe jos în miez de vară către Olimpia și Delfi. Noi, românii, de când ne știm ca neam și popor – așa cum sunt alți frați latini ai noștri, așa cum sunt spaniolii și francezii și italienii în jurul aceluși sfânt loc de pelerinaj de la Santiago de Compostela, de la Chartres sau Assisi –, așa cum se știe frații din Răsărit în jurul Athosului, ne știm și noi Românii mai ales atrași de acel *omphalos* al lumii noastre, de această matcă a neamului care este Putna,

mănăstirea unde-și doarme somnul de veci Ștefan cel Mare și Sfânt în care „**poporul românesc își găsisese cea mai curată icoană a sufletului său: cinstit și harnic, răbdător fără să uite, și viteaz fără cruzime, strașnic în mânie și senin în iertare, răspicat și cu măsură în grai, gospodar și iubitor al bucuriilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale, care i se par că vin printr-însul de aiurea și de mai sus. Și cu cât se vede această icoană mai limpede, cu cât se înțelege mai desăvârșit și se iubește mai mult, cu atâta și viitorul se vestește mai bun, căci atunci neamul merge pe drumul strămoșului cuminte**” (Iorga).

Putna este Ierusalimul neamului nostru, o spunea Eminescu.

Pomenim aceste vorbe cu nespusă bucurie, dar și cu oare-

ETERNA PUTNA

Ioan ALEXANDRU

care strângere de inimă pentru puținătatea operelor de exegeză pe care scriitorii și cercetătorii noștri le-au consacrat acestui loc sfânt prin veacuri. Iorga la vremea lui deplânge această puținătate. De atunci s-au scris încă lucrări, unele mai de luat aminte, dar suntem încă rămași datori. „**Vor ști poezii, scriitorii de astăzi, să dea glas iubirii nemărginite cu care, de patru veacuri, miile de mii ale poporului au înconjurat, și mai departe decât hotarele Moldovei, chipul de viteaz bun, cuminte și sfânt al celui mai mare om ce s-a ridicat dintre români? Se vor înfrăți ei înaintea acestui altar, măcar pentru clipa în care se va înălța liturghia recunoștinței de marile mulțimi care nu pot nici să vorbească, nici să cânte?**”.

Imperativul lui Iorga, această

chemare a istoricului național al Românilor, străbate până în inima noastră, a celor de astăzi. (...)

Putna este cel dintâi sanctuar central al neamului nostru devenit o permanență națională care nu-i însoțit în așezarea lui de o mitologie cu reminiscențe păgâne.

Imolările de persoane vii la temelii, despre care astăzi se știe, în urma săpăturilor arheologice, că au fost o realitate în diferite părți ale lumii, dacă sunt expresia unei vechimi și în acest sens au o valoare pe plan spiritual, nu adevăresc însă o deplină înduhovnicire, o autentică viețuire a adevărului evanghelic al întemeierii sanctuarului pe jertfa Laudei, pe jertfa nesângeroasă euharistică a bucuriei, pe jertfa rugăciunii, a Logosului întrupat în istorie.

Putna este întemeiată curat pe această jertfă. Cele câteva știri prin cronicari și orale spun limpede acest adevăr.

Ea s-a ridicat acolo unde în noapte ardeau trei lumânările de ceară curată, la ceasul miezonopticii de priveghere.

Putna păstrează până astăzi arătătorul de aur al Sfântului Daniel Sihastru.

Pe acest osământ sfânt, pe această stâlpă fragilă, pe acest sâmbur de candelă mistuitoare, pe degetul săgetător și rugător al sihastrului Daniel, pustnicul sfetnic al domnitorului, se înalță cel mai sfânt sanctuar al Românilor în care au înflorit artele cele mai grăitoare peste veacuri, o școală de muzică psaltică, ateliere de broderii, o academie la un moment dat, caligrafi și copişti. Cât a ajuns

până la noi prin cinci veacuri este încă de ajuns să socotim – cum o fac toți cei care se ocupă de această moștenire – Putna lui Ștefan, moment de seamă în afirmarea spiritualității de tradiție ortodoxă.

Suntem după căderea Constantinopolului.

Atmosfera de panică ce a cuprins Europa, aici, în lumea noastră, este convertită într-un act creator fără seamăn.

Este o Renaștere în Moldova în acest sens, o Renaștere întru continuitate a tradiției care se știe apostolică.

Nu-i o ultimă înflorire a ceva ce se stinge, ci un nou răsărit cu puteri și nuanțări noi, neștiute până atunci. Iese acum la suprafață evlavia și vigoarea unei seminții care se știe tânără, mereu gata de jertfă, așa cum s-a dovedit gata de luptă cu însuși cuceritorul Constantinopolului.

Dvera Adormirii Maicii Domnului, 1485
Muzeul Mănăstirii PUTNA

Se reafirmă limpede, dogmatic se trage linia de demarcație clară față de Imperiul otoman, dar și față de tradiția occidentală în pragul reformelor.

Prin toată lucrarea sa, Ștefan cel Mare ctitorește țara din nou pe vechiul temei, dar cu vigoarea ceasului de urgie care se ivește și spre Moldova.

Se știe că în asemenea ceasuri în alte neamuri și spiritualități se lucrează la fel. Izvoarele se adună, se fac ultime sinteze, se pun noi temeuri. Așa s-a

întâmplat cu textele scripturale în vechiul Israel, în preajma captivității asiro-babiloniene, tot așa s-a întâmplat în ceasul strămutării Romei în mijlocul latinității răsăritene de către Constantin cel Mare. Căsătoria lui Ștefan cel Mare cu Maria de Mangop de neam bizantin are această semnificație; se preia

o moștenire pentru a fi dusă mai departe ca spiritualitate.

Toată această finețe a spiritului, aceste frunze scumpe de aur și argint, aceste broderii înveșmântând aceste voaluri liturgice, toată această podobie în glas și port, în cuvânt și viețuire, sunt de acum atât de ale noastre, dureros de ale noastre, rămași fără mamă, fără *Haghia Sophia*.

Iar Ștefan după fiecare luptă înalță o mănăstire, fiecare jertfă este prilej de renaștere precum cea a păsării miraculoase.

(...)

*Ștefan e mare pentru că-a fost smerit
Pe cât de mic se micșora întruna
De Dumnezeu să poată fi zărit
Una cu neamul pentru totdeauna.*

*Să intri-n inima unui popor
Cea mai strâmtă poartă dintre toate
De nu ești jertfă-n lacrimile lor
Nu-i cum pătrunde în eternitate.*

*Cel din urmă legământ al lui
Până astăzi încă dă putere
Să nu dați pământul nimănui
Căci prin el ținem de Înviere.*

*Oricine va cere de la voi
Să vă lepădați de cele sfinte
Cât veți fi de prigonți și goi
Ardă candelile pe morminte.*

Din Testamentul lui Ștefan cel Mare, de Ioan Alexandru

Gândul de a vorbi despre faptele lui Ștefan cel Mare ca fiind împlinirea unei misiuni încredințate de Sus sălășluiește de mai multă vreme în cugetul meu. I-l datorez lui N. Iorga, a cărui carte despre sfântul nostru strămoș, scrisă în 1904, pentru precedenta prăznuire seculară, a luminat începuturile muncii mele pe tărâmul cercetărilor istorice, fiind retipărită în 1966, când s-au împlinit

cinci veacuri de la punerea pietrei fundamentale a Mănăstirii Putna. Curajul de a merge pe această cale mi l-a dat și Înalț Prea Sfințitul Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și al Rădăuților, care, în cuvântul de învățătură rostit la Putna în Duminica a V-a din Post a anului 2004, a vorbit despre *lucrarea lui Dumnezeu prin Ștefan voievod*. Un îndemn anume l-am primit chiar în obștea Sfintei Mănăstiri Putna.

Ideea aceasta, că Ștefan voievod împlinea, prin faptele sale, însăși voința lui Dumnezeu, se întrevește, de altfel, și sub pana celui care a redactat *Letopisețul de la Bistrița*. Astfel, povestind bătălia de la Baia, cronicarul scrie „s-a împlinit gândul lui Dumnezeu cu Ștefan voievod”. Cele două letopisețe numite *de la Putna* arată că și compilatorii din vechime s-au lovit de această formulă și,

părându-li-se neclară, au încercat să o interpreteze; astfel, în Putna I găsim: „Ștefan voievod a luat pe Dumnezeu în ajutor”, în timp ce în Putna II citim: „a fost gândul lui Ștefan voievod”.

A doua oară, însă, cronicarul lui Ștefan – și iată că va trebui redeschisă și discuția cu privire la autorul *Letopisețului anonim*, la data și locul scrierii acestuia – spune că după lupta de la Vaslui a fost „veselie între oameni și la toate domniile

fie împotriva unora dintre creștini, când se întâmpla ca aceștia (unguri, munteni sau poloni) să-i fie „mai rău decât păgânii” – se află descris (în întinderi diferite) în șapte capitole ale cronicii, cu referire la biruințele de la Chilia (1465), Baia (1467), Soci (1471), Cursul Apei (1473), Vaslui (1475), Râmnic (1481) și Cozmin (1497). În fiecare dintre aceste descrieri sunt elemente care exprimă convin-

gerea profundă că biruințele îi erau datorate de Dumnezeu, dar în fiecare dintre ele există și elemente

deosebitoare. S-ar putea spune, e drept, că deosebiri se datorează cronicarului, care, urmând modele ilustre, a mai adăugat sau a mai suprimat detalii, pentru a crea un anumit echilibru. Nu sunt înclinat să subscriu o asemenea presupunere, întrucât detaliile respective sunt *elemente de ceremonial*, iar cronicarul se vedește foarte atent la descrierea lor; mai degrabă aș spune că prezența sau absența lor reprezintă un indicator al însemnătății pe care monarhul însuși o acorda uneia sau alteia dintre acele biruințe. Există, însă, o deosebire majoră care privește ultima mare victorie, cea din 1497.

În ianuarie 1465, după ce a cucerit cetatea Chilia, „a intrat Ștefan voievod în cetate, cu voia lui Dumnezeu. Și a rămas acolo trei zile, veselindu-se și lăudând pe Dumnezeu și

Lucrarea lui Dumnezeu prin Ștefan Voievod*

Ștefan S. GOROVEI

dimprejuri și la toți creștinii dreptcredincioși, căci a biruit Domnul limbile păgâne cu mâna robului său, a lui Io Ștefan voievod”.

De data aceasta, redactorii letopisețelor putnene nu s-au mai încurcat cu formulări neinteligibile pentru ei – episodul Vaslui 1475 e redat sec, în câteva rânduri: „a biruit Domnul (...) cu mâna (...) lui Io Ștefan voievod”.

Ajutorul lui Dumnezeu pe câmpul de luptă

Tot ceea ce Ștefan voievod a săvârșit mai glorios – fie împotriva „limbilor păgâne”,

* Acest text reprezintă forma prescurtată și fără trimiteri bibliografice a comunicării susținute de domnul profesor Ștefan S. Gorovei, în cadrul Simpozionului de istorie medievală *Ștefan cel Mare și Sfânt – atlet al credinței creștine*, desfășurat la Mănăstirea Putna în perioada 18-24 aprilie 2004.

împăciuire pe oamenii din cetate. (...) Și apoi s-a întors cu toată oastea sa în cetatea sa de scaun a Sucevii. Și așa a poruncit mitropoliților și episcopilor săi și tuturor preoților, să mulțumească lui Dumnezeu pentru ce i-a fost lui dăruit de Dumnezeu cel Preaînalt, Savaoth, care se odihnește pe heruvimi”. Elementul cel mai important îl constituie, aici, rugăciunile de mulțumire. Domnul a poruncit aceste rugăciuni, nu a îndemnat (sau învățat) să se facă, și ele au trebuit înălțate în absolut toate lăcașurile sfinte din țară, de la cele două mitropolii (Suceava și Roman), până la bisericile unde slujeau „toți preoții”. Rânduiala excepțională poruncită de Ștefan e de înțeles, dacă avem în vedere importanța nu mai puțin excepțională pe care a avut-o redobândirea Chilieii în realizarea proiectelor politice și militare ale domnului Moldovei.

Aproape trei ani mai târziu, în decembrie 1467, are loc confruntarea cu regele Matias, când „s-a împlinit gândul lui Dumnezeu cu Ștefan voievod și a năvălit noaptea asupra ungarilor la Baia. Și i-a dat Dumnezeu în mâinile lui Ștefan voievod și ale oștii lui (...) și n-a fost cum s-au gândit ei, ci a fost precum era voia lui Dumnezeu, Părintele Atotțiitorul. Pentru că zice: *Să nu se laude prea înțelepții cu înțelepciunea lor și să nu se laude puternicii cu puterea lor, să nu se laude bogății cu bogăția lor.* Și într-alt loc iar zice: *Precum au căzut cei puternici și neputincioșii s-au încins cu putere, astfel să pricepem că*

războaiele nu se biruiesc cu ajutor de la nimeni, ci (numai) de la Domnul Dumnezeuul puterilor”. Veselie nu a fost – și înțelegem de ce lipsește o asemenea mențiune: în cursul luptei, nu numai că domnul a cunoscut „necredința” unora dintre colaboratori și el însuși „a căzut în mâinile dușmanilor săi”, dar asupra familiei domnești căzuse doliul, prin moartea doamnei Evdochia (25 noiembrie 1467). Comentariul cronicarului se înțelege altfel când știm că domnul Moldovei a trebuit să aplice pedeapsa capitală unui număr însemnat de boieri și că biruința însăși a fost pe multe de cuțit, astfel încât cu

dreptate s-a putut vedea, din felul cum s-a încheiat lupta, că prin aceasta „s-a împlinit gândul lui Dumnezeu cu Ștefan voievod”. Parafrazările unor psalmi (introduse cu expresiile „pentru că zice” și „într-alt loc iar zice”) au aceeași menire: în toate celelalte cazuri lipsesc. *Citim, printre rânduri, că moldovenii, „neputincioși” la început, „s-au încins cu putere”, au biruit numai cu ajutorul de Sus și în acest fel „s-a împlinit gândul lui Dumnezeu cu Ștefan voievod”. Biruința lui Ștefan fusese „gândul lui Dumnezeu”.*

Peste înfrângerea lui Radu cel Frumos în lupta de la Soci (martie 1471), cronicarul pare a

trece mai ușor: „Și a biruit Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu și cu ajutorul puternicului Savaoth Dumnezeu”. Ceea ce urmează, însă, arată grozăvia care s-a petrecut atunci în Țara Românească. Tăierea tuturor prizonierilor de război – între care „mulți viteji” și toți boierii munteni aflați pe câmpul de luptă (cu două excepții) – apare ca un exces nejustificat. Iar dacă citim acest capitol în succesiunea evenimentelor care au marcat anul 1471, nu putem îndepărta impresia că anonimul cronicar vrea să sugereze tocmai acest lucru și nemulțumirea Celui de Sus: anul a început cu tăierea celor trei boieri, între care unul era propriul său cumnat, la Vaslui (15 sau 16 ianuarie 1471), iar la 29 august, în ziua Tăierii Capului Sfântului Ioan Botezătorul, adică „a fost cutremur mare atunci peste toată lumea, în vremea când ședea împăratul la masă”. Cutremurul – universal, „ecumenic” – era un semn de mustrare.

În urma acestor întâmplări, se vede că domnul a rânduit altfel de ceremonii pentru celebrarea victoriilor sale. După campania în Muntenia, din noiembrie 1473 – campanie începută prin împărțirea steagurilor la Milcov în ziua de 8 noiembrie, a Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil – „s-a întors la cetatea sa de scaun a Sucevii. Și atunci mitropolitul, cu tot clerul bisericesc, i-au făcut o întâmpinare minunată și frumoasă, dar mai ales proslăvind pe Dumnezeu pentru toate câte dăruise robului său, lui Ștefan voievod. Și atunci a făcut acolo mare ospăț mitropoliților și

vitejilor săi”.

Prin raportare la descrierile precedente, se vede că „scenariul” este, acum, altul. Întoarcerea la Suceava a prilejuit „o întâmpinare minunată și frumoasă”, care nu este altceva decât o „entrée royale”, prima de acest fel cunoscută – în stadiul actual – între manifestările Puterii suverane în istoria Moldovei medievale. Celebrare preponderent (sau exclusiv) religioasă, ea a fost urmată de un „mare ospăț”. Dacă ținem seama de cronologia evenimentelor, trebuie să acceptăm că acest ospăț a avut loc în jurul zilei Sfântului Nicolae: Ștefan a luat cetatea Bucureștilor la 24 noiembrie și „a rămas acolo trei zile veselindu-se”, după care a pornit pe drumul de întoarcere, ajungând la Suceava în primele zile ale lunii decembrie.

Bătăliile de la Vaslui, Râmnic și Codrii Cosminului

„Scenariul” acesta este amplificat cu prilejul victoriei de la Vaslui. Iată ce spune cronicarul: „... a biruit atunci Ștefan voievod cu mila lui Dumnezeu și cu ajutorul lui Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel Viu, care S-a născut din Preacurata Fecioară spre mântuirea noastră. Și le-a dat Dumnezeu pe acele limbi necredincioase în ascuțișul săbiei (...). **Și s-a întors Ștefan voievod cu toți oștenii lui ca un purtător de biruințe în cetatea sa de scaun a Sucevii și i-au ieșit în întâmpinare mitropoliții și preoții, purtând Sfânta Evanghelie în mâini și slujind și laudând pe Dumnezeu pentru cele ce au**

fost ca dar de la cel Prea Înalt și binecuvântând pe împărat: Să trăiască împăratul. Și a fost atunci veselie între oameni și la toate domniile dimprejur și la toți creștinii dreptcredincioși, căci a biruit Domnul limbile păgâne cu mâna robului său, a lui Io Ștefan voievod. Și însuși Ștefan voievod a făcut atunci mare ospăț mitropoliților și vitejilor săi și tuturor boierilor săi, de la mare până la mic. Și a dăruit atunci multe daruri întregii lui oștiri și laudând pe Dumnezeu pentru cele ce au fost”.

În acest punct, Dlugosz – analistul polon a cărui admirație pentru domnul Moldovei e bine cunoscută și, uneori, controversată – adaugă unele detalii prețioase: „**Nu s-a îngâmfat Ștefan în urma acestei biruințe, ci a postit 40 de zile cu apă și pâine. Și a dat poruncă în țara întregă să nu cuteze cineva să-i atribuie lui acea biruință, ci numai lui Dumnezeu, cu toate că știau toți că învingerea din ziua aceea numai lui i se datorește.** Toată oastea lui s-a îmbogățit din prada luată de la turci: aur, argint, purpură, cai și scule scumpe. (...) Pe mai mulți țărani i-a făcut boieri”.

Avem, de data aceasta, un ceremonial deosebit. Intrarea monarhului în cetatea sa de scaun prilejuiește o întâmpinare fastuoasă, biruitorul fiind aclamat cu cuvintele: „**Trăiască împăratul!**”.

În cronică lui Grigore Ureche, acest pasaj capătă interpretarea adecvată, contestată de unii dintre contemporanii noștri: „s-au întors la scaunul său, la Suceava, cu mare pohvală și biruință de la

însuși Dumnezeu de Sus, ieșindu-i înaintea mitropolitului și cu toți preoții, aducându Sfânta Evanghelie și cinstita cruce în mâinile sale, *ca înaintea unui împăratu* și biruitoriu de limbi păgâne, de l-au blagoslovit”. Dar nu numai ca un împărat s-a întors principele și a fost primit în cetatea sa de scaun, ci și „ca un purtător de biruință”. El devine atunci nu numai *imagine a lui Dumnezeu* prin calitatea sa de monarh uns, ci este identificat cu unul dintre sfinții lui Dumnezeu, și anume cu Sfântul Gheorghe, singurul împodobit cu atributul de *purtător de biruință*.

Încă din 1957, P. P. Panaitescu observa: „Ștefan este pentru cronicar „*po-biedonoseț*”, termen bisericesc dat sfinților luptători, care s-ar putea traduce cu „*sfânt purtător de biruințe pentru credință*”. Pentru toată creștinătatea, Sfântul Gheorghe era protec-

torul luptei cruciate și a fost chiar pictat ca un cruciat. Nimic mai firesc decât ca domnul Moldovei, biruitor asupra „balaurului” păgân, să fie văzut ca un alt Sfânt Gheorghe; venerația sa pentru Marele Mucenic Purtător de Biruință – al cărui cult a fost instituit, se pare, prin strădaniile împăratului Constantin cel Mare – este, de altminteri, bine documentată și nu mai stăruie asupra ei.

În urma victoriei de la

Râmnic, în ziua Sfântului Mucenic Procopie (8 iulie 1481) „a biruit iarăși Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu și cu rugăciunile Preacuratei Maicii lui Dumnezeu și ale tuturor sfinților și cu rugăciunea Sfântului și Slăvitului Mare Mucenic Procopie. (...) Și domnul Ștefan voievod de acolo

i-a învățat să laude și să binecuvânteze pe Dumnezeu pentru cele ce au fost, pentru că de la Dumnezeu au fost cele întâmplate”.

În raport cu evenimentele similare din anii anteriori, un element pare a lipsi – intrarea triumfală, care ar fi, însă, de presupus din precizarea că

principele „s-a întors ca un purtător de biruințe”, precum și din însăși menționarea marelui ospăț oferit „mitropolitului și episcopilor și boierilor săi și întregii lui oștiri”; în schimb un altul apare acum pentru prima dată: domnul – înfățișat tot ca „ca un purtător de biruințe” – a dat un *cuvânt de învățătură* oștenilor care se porneau spre casele lor încărcate de daruri.

În fine, ajungem la ultimul mare război purtat de Ștefan: cel cu polonii din Codrii Cozminului.

Istorisirea întâmplărilor din vara și toamna anului 1497 ocupă, în

cronică, locul cel mai întins dintre descrierile faptelor domnului. Cu adevărat, acest război a fost foarte important, mai cu seamă prin consecințele sale. Și totuși, ceea ce se petrece după victorie nu mai corespunde scenariului cunoscut din evenimentele anterioare.

După multe eforturi pentru a preîntâmpina lupta, pentru a îndepărta conflictul, devine evident inevitabilul: trupele polone au intrat în țară.

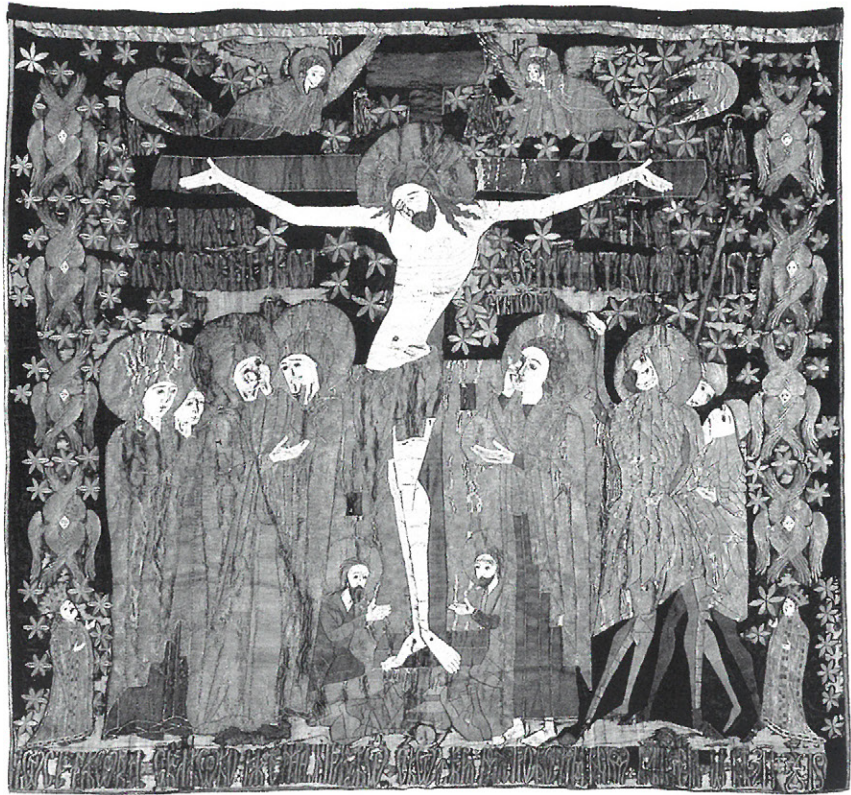

Sfântul Mare Mucenic Gheorghe zdrobind balaurul
Steagul de luptă al Sfântului Ștefan cel Mare

s-a întors ca un purtător de biruințe cu toată oastea sa și cu toți boierii săi în cetatea sa de scaun a Sucevii. Și acolo atunci domnul Ștefan voievod a făcut mare ospăț mitropolitului și episcopilor și boierilor săi și întregii lui oștiri. Și a instituit atunci mulți viteji și a dăruit atunci multe daruri și îmbrăcăminte scumpe boierilor săi și vitejilor și întregii lui oștiri. Și pe toți, după vrednicie, i-a slobozit, pe fiecare la ale sale și

„Deci s-a mâniat Ștefan voievod și a gonit pe urma lor cu oștenii săi și cu două mii de turci. Și i-a ajuns la marginea făgetului Cozminului. Și a luat în ajutor pe Dumnezeu cel Preaînalt și i-a lovit, joi, luna lui octombrie 26. Și din mila lui Dumnezeu și cu rugăciunile Preacuratei Maicii Domnului și cu rugăciunea Sfântului și Slăvitului Mare Mucenic și Izvorător de Mir Dimitrie, a biruit atunci domnul Ștefan voievod și i-a bătut”. Apare a doua oaste, are loc atacul vornicului Boldur și se câștigă a doua biruință: „Și duminică, octombrie 29, au bătut și acea oaste, din mila lui Dumnezeu și cu norocul domnului Ștefan voievod”. A doua zi, regele e respins și la Cernăuți și trece Prutul înapoi. „Iar însuși domnul Ștefan voievod a slobozit toată oastea sa, pe fiecare la ale sale și așa a poruncit tuturor vitejilor și boierilor săi să se adune în ziua Sfântului Nicolae în târgul numit Hârlău. Deci s-au adunat toți în acea zi. Și acolo atunci domnul Ștefan voievod a făcut mare ospăț tuturor boierilor săi, de la mare până la mic și atunci a instituit mulți viteji și i-a dăruit atunci cu daruri scumpe, fiecare după vrednicia sa. Și i-a slobozit la ale lor și i-a învățat să laude și să binecuvânteze pe Dumnezeu cel Preaînalt pentru cele ce le-au fost dăruite, pentru că toate biruințele sunt de la Dumnezeu”.

Așezând alte surse alături de această relatare, înțelegem de ce domnul victorios nu a procedat întocmai ca după bătălia de la Râmnic, oferind ospățul și împărțind darurile imediat după

Dvera Răstignirii (1500) – Muzeul Mănăstirii Putna
În colțurile de jos, Sfântul Voievod Ștefan și Doamna Maria Voichița

încheierea luptei: *înainte de a sărbători victoria, Ștefan a făcut un adevărat pelerinaj.*

La 8 noiembrie, într-o zi de miercuri, a mers la Tazlău, unde s-a sfințit biserica închinată Nașterii Maicii Domnului, a cărei zidire începuse încă de la 4 iulie 1496, când mai trăia fiul său Alexandru; se poate admite că sfințirea fusese inițial rânduită pentru ziua de 8 septembrie (zi de vineri, în acel an), fixată prin însuși hramul bisericii, dar a trebuit amânată, întrucât chiar în acele zile se făcea adunarea oștilor la Roman, domnul însuși plecând într-acolo duminică, 27 august. Iar pentru slujba de sfințire s-a ales, până la urmă, prima mare sărbătoare de după câștigarea războiului: ziua prăznuirii Arhanghelilor Mihail și Gavriil. Este, de altminteri, bine stabilită devoțiunea marelui domn

față de Arhanghelul Mihail, voievodul oștirilor cerești, patron al slujbei militare dar și simbol al „puterii regale ca și al puterii sacerdotale”. În 1473, când a pornit războiul împotriva lui Radu cel Frumos, în „luna noiembrie 8, luni, a împărțit Ștefan voievod oastei sale steaguri la Milcov”. Sfântului Arhanghel Mihail i-a închinat biserica de la Valea Albă (Războieni), sfințită chiar la 8 noiembrie, două decenii după lupta de acolo.

Ceremoniei de la Tazlău i-a urmat aceea de la Neamțu, unde sfințirea noului lăcaș – cea mai importantă, ca dimensiuni, dintre construcțiile sale religioase – a avut loc marți, 14 noiembrie. Această dată figurează în pisanie ca fiind cea când „s-a sfârșit” zidirea. Din fericire, avem însă mărturia unui martor (se poate spune *ocular*),

gramăticul Dimitrie, care a povestit întâmplarea 15 ani mai târziu: „În vremea aceea când s-a zidit această sfântă biserică, din darul și cu porunca de Hristos iubitorului domn al Țării Moldovei, Ioan Ștefan voievod, în aceeași vreme a venit și Albert, craiul leșesc, cu multă putere (...). Iar Ștefan voievod a mers împotriva lui, tare, cu ostașii săi, și l-a bătut la Cozmin în anul 7005 (...), în ziua Sfântului Dimitrie. Și după aceea s-a întors din război și a sfințit această biserică, în același an, luna lui noiembrie în 14”. Însemnarea gramăticului Dimitrie – unul dintre cei care au „trudit la zidirea” bisericii și, deci, au asistat și la sfințirea ei – atestă prezența domnului, la Neamțu, în ziua când s-a sfințit noul lăcaș; pe de altă parte, se vede că data arătată de pisanie ca fiind a încheierii lucrărilor nu este alta decât cea a sfințirii. Pe această concluzie mă bizui când afirm că Ștefan a trebuit să fie de față și la ceremonia de la Tazlău, la 8 noiembrie 1497.

Mi se pare indiscutabil că în legătură cu aceste evenimente stă chipul cu totul neobișnuit în care începe pisania bisericii de la Neamțu, unde formularul comun este precedat de o invocare directă a Divinității: „**Doamne Hristoase, primește casa aceasta, pe care am zidit-o cu ajutorul tău, întru slava și cinstea Sfintei și Slăvitei Tale Înălțări de la pământ la cer; și Tu, Stăpâne, acoperă-ne cu mila Ta, de acum și până în veac**”.

Din câte pisanii puse de Ștefan cel Mare se cunosc până acum, aceasta este singura concepută astfel încât să înceapă cu rugăciunea ctitorului.

Dacă pentru Tazlău se alesese ziua prăznuirii Sfinților Arhangheli, la Neamțu sfințirea s-a făcut în ultima zi dinaintea Postului Crăciunului: la 14 noiembrie este Lăsatul secului pentru Postul Crăciunului.

Această constatare ne obligă să reflectăm mai strâns asupra semnificației pe care a putut să o aibă însăși convocarea domnească pentru „ziua Sfântului Nicolae în târgul numit Hârlău”. Cronicarul spune că „acolo atunci domnul Ștefan voievod a făcut mare ospăț tuturor boierilor săi, de la mare până la mic și atunci a instituit mulți viteji și i-a dăruit atunci cu daruri scumpe, fiecare după vrednicia sa”. Însă trebuie să observăm că „marele ospăț” s-a făcut în post – chiar dacă într-o zi cu dezlegare la pește! – și mai cu seamă în *imediată apropiere a sorocului de 40 de zile de la luptele hotărâtoare din Codrii Cozminului*, din 26 și 29 octombrie: acest soroc cădea între 5 și 8 decembrie. Văzând astfel lucrurile, cred că trebuie să acceptăm că „ospățul” programat de principe a fost, de fapt, pomenirea celor căzuți pe câmpul de luptă. Acest parastas principele l-a precedat de sfințirea celor două biserici – între care una era a maicii bisericilor din Moldova.

Mai trebuie adăugat că domniile cei vechi ai Moldovei au arătat în mod constant mare

evlavie către Sfântul Nicolae; biserica în care, la Rădăuți, dorm somnul de veci primii principi ai Moldovei e închinată acestui sfânt; Ștefan însuși a înălțat, cu acest hram, nu mai puțin de trei biserici (la Iași, Dorohoi și Botoșani-Popăuți) și a refăcut-o pe aceea a strămoșilor săi din Poiana Siretului (Probotă), unde i se odihneau părinții. Lucrul este explicabil: fără să fie sfânt militar, Sfântul Nicolae era socotit un ocrotitor al luptei creștinilor împotriva musulmanilor, calitate adăugată aceleia, bine știute, de combatant al ereziilor.

Citind în paralel descrierea acestor ceremonialuri – și în special a acelor care au urmat biruințelor de la Vaslui, Râmnic și Codrii Cozminului – deosebirea este frapantă: în cazul din urmă, nici primire triumfală, nici aclamarea ca „purtător de biruințe”, ci numai un „mare ospăț”, care a fost, de fapt, praznicul de 40 de zile pentru cei căzuți în luptă, și acesta

precedat de sfințirea a două biserici. Distribuirea recompenselor și instituirea vitejilor au rămas ca părți ale ceremonialului militar.

1486 - un an de răscruce

Explicația acestei deosebirii nu o putem citi în cronici, dar cred că o putem discerne din evenimentele anilor 1481-1497. **În acest interval, se plasează momentul 1486, când politica războinică face loc politicii așa-zicând culturale: începe marea campanie constructivă, de pe urma căreia pământul Moldovei s-a acoperit repede cu multe lăcașuri de închinăciune.** Șirul acestora începe în 1487, cu biserica de la Pătrăuți, al cărei hram arată că domnul nu încetase a se considera în stare de război cu dușmanii săi, chiar dacă în 1486 (toamna sau primăvara) acceptase formula definitivă a păcii cu Poarta, devenind plătitor de haraci.

Ceea ce a precedat încheierea acestei păci merită o reflecție mai adâncă, în spiritul mentalității acelei vremi.

Ploaia de sânge din vara anului 1483, arderea Putnei în primăvara anului 1484, pierderea cetăților în vara aceluiași an 1484 nu au putut fi interpretate de Ștefan cel Mare decât într-un singur sens: Domnul își întorsese fața de la el, arătându-i că nu se mai afla pe drumul cel bun. Speranțele pe care le putea aduce restabilirea relațiilor bune cu Polonia, prin jurământul de la Colomeea, au fost umbrite de un eveniment petrecut simultan

și încă neclar: ocuparea țării de trupele otomane conduse de Ali pașa, beilerbeiu Rumeliei. E încă neclar dacă în acele împrejurări Ștefan nu a pierdut, cumva, pentru scurtă vreme, controlul asupra țării, așa cum spun cronicile otomane. Avem, de altminteri, o mărturie sigură cu privire la gravitatea deosebită a situației din Moldova în toamna anului 1485: când a plecat de lângă regele Cazimir, Ștefan a primit un însemnat ajutor militar, constând în 3000 de mercenari, cehi, germani și poloni, a căror comandă generală o avea panul Jan Karnkowski. Lupta, câștigată, de la Cătlăbuga, în noiembrie 1485 – când „a biruit Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu” – nu a însemnat și restabilirea definitivă a situației în favoarea sa. O dovedește faptul că, după această victorie, cancelaria domnească nu-și reia activitatea, întreruptă încă din primăvara anului 1484 și va trebui să mai treacă încă 10 sau 11 luni până să se producă această reluare.

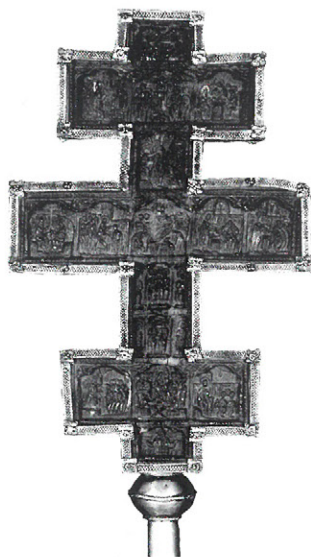
În aceste împrejurări, are loc lupta de la Șcheia, la 6 martie 1486. Letopisețele din grupul Putna menționează, sec, amănuntul că, în timpul luptei, domnul a căzut de pe cal, dar „Dumnezeu l-a păzit” și a reușit să taie capul adversarului care jinduia tronul, Hroiote. Cronică anonimă omite cu totul acest amănunt. În schimb, el se află povestit mai pe larg în cronică moldo-germană, din a cărei relatare se vede că Ștefan nu a fost biruitor pe câmpul de bătaie: „Atunci a bătut Petru Hronoda pe Ștefan voievod și a câștigat lupta și Ștefan voievod a căzut de pe cal și a zăcut

printre morți de dimineață până la prânz. Atunci a venit călare un boier, cu numele Purice, care a recunoscut pe Ștefan voievod. Atunci a scos pe voievod de acolo, de și-a adunat oastea lui și a trimis la Petru voievod pe un boier anume Pântece, care s-a supus lui Petru voievod și l-a scos afară din bătălie, după ce l-a convins că de acum câștigase bătălia. Și cu ceata lui au tăiat capul lui Petru voievod și au adus capul lui Ștefan voievod. Astfel a rămas Ștefan voievod stăpân în țară cu ajutorul lui Dumnezeu”.

Pasajul acesta merită toată atenția, din multe puncte de vedere. El arată, cu toată claritatea, că în acea zi de luni, 6 martie 1486, Ștefan a fost învins de pretendentul Petru (poreclit Hroiote, adică slăbăno-gul sau șchiopul), care, în partea a doua a relatării, are deja titlul de voievod! Este limpede că, fără credința, devotamentul, prezența de spirit și ingeniozitatea celor doi boieri – Purice și Pântece, amândoi identificabili între personajele vremii – Ștefan cel Mare și-ar fi încheiat atunci, acolo, și domnia, și viața.

Ceea ce reprezintă, într-un alt plan, punctul central al relatării din cronică moldo-germană este faptul că domnul Moldovei „a zăcut printre morți de dimineață până la prânz”, când Purice l-a salvat. Explicația istoricește admisibilă trebuie să țină seama de data luptei – la 6 martie începuse probabil dezghețul și pământul era moale – dar și de armura pe care, desigur, o purta Ștefan cel Mare.

Trebuie, deci, să înțelegem că Ștefan rămăsese singur, că nici unul dintre slujitorii săi nu se mai afla în jurul lui sau lângă el în momentul când a căzut de pe cal. Înțelegem că, în învălmășagul luptei, nimeni nu a mai observat, o vreme, absența domnului, fiecare crezând, probabil, că se va fi pus deja la adăpost în vreun fel. Credincioșii săi s-au alarmat

numai după câteva ore, când bătălia era pierdută și, foarte probabil, Hroirot fusese deja aclamat de ai săi ca domn, devenind *Petru voievod*. Abia atunci când și vigilența învingătorului a scăzut, un boier și-a luat inima în dinți și s-a dus să-l caute printre morți. Ștefan l-ar fi putut întâmpina pe bietul Purice cu cuvintele auzite de femei în dimineața Învierii: „De ce căutați pe Cel viu între cei morți?”.

A fost, probabil, împrejurarea cea mai dramatică din viața sfântului nostru strămoș. Cele câteva ore petrecute printre cadavrele oștenilor – credincioșii săi, dar și credincioșii adversarului său – au trebuit să fie un răstimp de cumplită

frământare sufletească: pentru păcatele sale, pierdea țara strămoșilor săi. Spusese el însuși, în mesajul trimis Veneției la 1477 prin unchiul soției sale, Ioan Tzemplakon, **că înfrângerea din anul anterior exprimase „voia lui Dumnezeu, ca să mă pedepsească pentru păcatele mele”**. Pentru cineva care gândea și simțea ca el, întâmplările din ultimii ani nu puteau fi decât semne. Înțelesul lor i se înfățișa acum: era sfârșitul.

Știm din multe alte cazuri, știm și din experiența propriei noastre vieți, că la ceasuri de mare cumpănă se fac legăminte strașnice.

Amintesc doar întâmplarea din septembrie 1538, așa cum o povestește Petru vodă Rareș într-un document din 1546: „Atunci, văzând că nu pot sta împotriva lor (a turcilor care ocupaseră țara - *n. red.*), am părăsit oștirile și, fugind, am ajuns la Mănăstirea Bistrița și am intrat în biserică și am căzut jos în fața chipurilor sfințelor icoane și am plâns mult. Și cu mine, cu lacrimi fierbinți, au plâns egumenul mănăstirii și tot soborul. Și am făgăduit lui Hristos Dumnezeu și Maicii Sale Preacurate că, dacă mă voi întoarce la scaunul împărăției mele, din temelie voi înnoi și voi zidi această sfântă biserică a Adormirii Preacuratei Născătoare de Dumnezeu”. Nu interesează aici rolul efectiv al lui Petru vodă Rareș în refacerea, consolidarea și împodobirea Bistriței, ci numai tipul de reacție într-o împrejurare deosebit de gravă. Cu cât mai gravă fusese aceea în care s-a găsit Ștefan cel Mare în

dimineața zilei de luni, 6 martie 1486?!

E o întrebare care se poate pune și pe care trebuie să ne-o punem, indiferent dacă acceptăm sau nu explicațiile psihologice în istorie: nu cumva întreaga schimbare pe care ne-o înfățișează anul 1486 este urmarea unei schimbări în cugetul principelui care „a zăcut printre morți de dimineață până la prânz”? Singur în fața cerului întins deasupra sa, înconjurat de leșuri însângerate, fără să întrevadă posibilitatea salvării (poate el însuși rănit), nu va fi făcut Ștefan un legământ, în chipul pe care îl va ilustra fiul său o jumătate de veac mai târziu?

În anii care au urmat, în cei 18 ani cât a mai stăpânit în Moldova, a ridicat biserici și mănăstiri, le-a dăruit cărți, veșminte și odoare și le-a înzestrat cu averi însemnate. A mulțumit în felul acesta lui Dumnezeu pentru biruințele, ca și pentru înfrângerile de până atunci, pentru salvarea sa miraculoasă pe care a înțeles-o, fără nici o îndoială, tot ca o manifestare a milei și a harului de Sus.

O asemenea schimbare în mentalitatea domnului poate să explice nu numai îndreptarea atenției și a energiei sale în direcția construirii lăcașurilor de închinăciune, dar și chipul deosebit în care s-a comportat după victoria din Codrîi Cozminului, amânând 40 de zile ospățul tradițional oferit oastei, împărțirea darurilor și instituirea vitejilor și dând întâietate sfințirii bisericii de la Tazlău și aceleia de la Neamțu.

Biserica din Pătrăuți, 1487

După 1486, construirea lăcașurilor de închinare urmează un ritm care ar putea fi caracterizat drept febril: ca și cum ar fi vrut să recupereze puțină sa activitate de până atunci în acest domeniu, Ștefan dispune ridicarea a câte două biserici – uneori poate chiar trei – în același an. Șirul deschis de biserică de la Pătrăuți, în 1487, se va încheia în 1503, prin începerea zidirii bisericii de la Reuseni, pe locul unde în 1451 fusese tăiat părințele său, Bogdan II.

După o neobișnuit de lungă întrerupere, cancelaria princiară și-a reluat activitatea. În stadiul actual al cunoștințelor, primul document emis după această întrerupere datează din 14 septembrie 1486. Se poate să fie o întâmplare. Dar, deopotrivă, se poate ca domnul să fi hotărât această zi anume pentru reluarea unei activități care reflecta starea de normalitate, acordând acestui moment o semnificație deosebită. În mod curent monarhii medievali alegeau, pentru unele fapte ale lor, zile mari, de

însemnătate deosebită pentru creștinătate, și cazurile cunoscute sunt numeroase, de la Carol cel Mare, care și-a rânduit încoronarea ca împărat în ziua Crăciunului din anul 800, până la Mihail VIII Paleologul, care a așteptat vreo trei săptămâni la porțile Constantinopolului eliberat de sub stăpânirea latină pentru a-și face intrarea triumfală acolo la 15 august (1261), în ziua

când se prăznuiește *Adormirea Maicii Domnului*.

Ștefan însuși era – lucrul e deja dovedit – foarte atent la rânduirea anumitor fapte sau acțiuni în raport cu zilele de sărbătoare creștină. Până și pentru acțiunile militare căuta și găsea posibilitatea unei asemenea rânduri, când inițiativa îi aparținea: lupta de la Râmnic a dat-o în ziua Sfântului Procopie; lupta de la Cozmin – în ziua Sfântului Dimitrie; distribuirea steagurilor la începutul campaniei din Muntenia s-a făcut de ziua Sfântului Arhanghel Mihail.

Este de asemenea dovedit că Ștefan cel Mare avea mare evlavie pentru sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci – însăși căsătoria cu Maria Asanina Paleologhina (Maria de Mangop) s-a săvârșit, în modul cel mai simbolic cu putință, în această zi. Nu ar fi, deci, nimic de mirare ca Ștefan să fi ales tot această zi ca să dea semnul pentru reluarea vieții normale la Curte. A doua zi chiar, vineri, 15 septembrie, s-au inaugurat

curțile de la Hârlău – act de asemenea încărcat de semnificații simbolice, asupra cărora nu se poate stăruia aici.

Concluzii

La explicațiile care s-au dat momentului de cotitură marcat de „anul crucial 1486”, se adaugă aceasta de acum. Ea se împletește (și se va împleti în continuare, în evoluția viitoare a cercetărilor) cu alte lămuriri, privind îndeosebi semnificația și consecințele schimbării. Interpretarea propusă pentru minunata scenă de la Pătrăuți – cu cavalcada sfinților militari – sugerează ideea că Ștefan cel Mare începea să pregătească Moldova pentru a aștepta pogorârea Ierusalimului ceresc; pământul țării trebuia curățat de atâta sânge vărsat; la rugăciunile prin cuvinte, se adăugau rugăciunile prin imagini, de pe zidurile bisericilor. O amplă acțiune de sacralizare a pământului țării care, și prin aceasta, devenea un spațiu sacru.

Lucrarea lui Dumnezeu prin Ștefan voievod se vădea acum, în felul acesta, în toată strălucirea. În planul politic, izbânda cea mare a fost tratatul încheiat în iulie 1499 la Hârlău, prin care legământul de cruciadă era pecetluit de Ștefan. La patru decenii după tratatul de la Overcăuți, regatele catolice acceptau ideea că pacea din zonă era în mâinile domnului Moldovei.

Cum ar fi spus cronicarul, se împlinea gândul lui Dumnezeu cu Ștefan voievod.

Cum a rămas mănăstirea Putna în granițele României

Anul 1940, când României i se răpesc mai multe ținuturi istorice (Basarabia, Bucovina de Nord, Herța), va consemna la mănăstirea Putna una din cele mai strălucite fapte de arme ale militarilor români.

După ultimatumul sovietic din iunie 1940 are loc retragerea trupelor române din Bucovina de Nord care intră astfel sub ocupația sovietică. Deși pe harta cu noua delimitare a frontierei româno-sovietice comuna Putna dimpreună cu

chilia Sfântului Daniil Sihastrul și cu mănăstirea figurau în interiorul statului român, totuși, în ziua de 6 iulie trupele rusești au ocupat aceste locuri sfinte pentru orice român. Numai hotărârea, curajul și dragostea de țară a câtorva militari ai Grupului de Cavalerie-Recunoaștere nr. 25 au făcut ca

acest "Ierusalim al neamului românesc" să rămână în limitele graniței actuale.

Informații despre intenția ocupării satului Putna sosesc la statul major al Divizei 13 Infanterie comandată de generalul Dăscălescu încă din dimineața zilei de 6 iulie. Numeroși localnici au sesizat autoritățile române despre acțiunea de incitare la revoltă a populației de către patronul fabricii de sticlă din localitate (situată în vecinătatea mănăstirii), care prin noua linie de demarcație a frontierei își vedea cea mai mare parte a forței de muncă (ce provenea din satele recent înstrăinate) în imposibilitate de a veni la lucru.

Sensibilizată de faptul că, în urmă cu câteva zile, printr-o provocare asemănătoare, ținutul Herța – despre care nu se amintise nimic în ul-

matul U.R.S.S. – fusese ocupat ilegal de trupele sovietice, conducerea diviziei ordonă Grupului de Cavalerie 25 "marș galop la Gura Putnei și satul Putna care este amenințat". În după amiaza zilei bolșevicii deja ocupaseră mănăstirea Putna, satul și zona chiliei Sfântului Daniil Sihastrul. Sosiți la fața locului după ora 20, militarii români conduși de căpitanul Ioan Tobă (Hatmanul) angajează imediat lupta cu inamicul. După luptele din timpul nopții, spre

dimineață agresorii sunt dezarmați și alungați peste limita noii granițe. În documente se menționează faptul că pentru partea română aceste ciocniri au dus la rănirea a 4 ostași, în timp ce de partea sovietică au existat mai multe pierderi, morții fiind îngropați pe malul râului Suceava, iar răniții fiind predați

Chilia Sfântului Daniil Sihastrul

armatei roșii. Importanța acestui act de bărbăție și curaj al militarilor români este cu atât mai mare cu cât ținutul Herța, pierdut printr-o lipsă de fermitate și hotărâre, a rămas până astăzi înstrăinat de România. Oare ce-ar fi fost în inima românilor care ar fi trebuit să treacă granița cu pașaport ca să se poată închina la mormântul marelui Ștefan? Și oare unde ar mai fi ajuns tezaurul de carte veche și broderie medievală păstrat cu atâtea sacrificii de către călugări? Comandantul grupului ce a eliberat mănăstirea Putna în acele zile fierbinți a suferit pentru acest act de curaj deportarea în ținuturile Siberiei între 1948-1964. Redăm mai jos o serie de mărturii-document, deosebit de emoționante, referitoare la această pagină de istorie militară scrisă la mănăstirea Putna.

PREA FERICITE
PĂRINTE PATRIARH,

Subsemnatul Ion Tobă-Hatmanu, Lt. Colonel-pensionar domiciliat în Braşov pe str. Poarta Schei nr. 25, cu filială şi creştinească supunere rog respectuos să binevoiţi a cunoaşte cele mai jos expuse:

În calitate de Căpitan-Comandant al Escadronului 25 Călăraşi mă aflu în primele zile ale lunii iulie 1940 în oraşul Rădăuţi-Bucovina când am primit ordin din partea Comandantului Diviziei 13 Inf. Colonel Dăscălescu, să inspectez noua linie de frontieră trasată pe baza actului de la 28 iunie 1940 intervenit între noi şi Moscova, deoarece s-au semnalat incidente cu încălcări de frontieră şi depăşiri de teritoriu în dauna noastră.

Ajuns în regiunea Putna, am întâlnit un grup de ţărani în frunte cu numitul Bivolaru Ilie fugiţi din Putna care mi-au spus că trupe răzleţe ruseşti au ocupat localitatea cu Mănăstirea cu mormântul lui Ştefan cel Mare şi chilia lui Daniil Sihastrul.

Din spusele ţăranilor şi din informaţiile culese, acele trupe fuseseră invitate fără ştirea autorităţilor superioare sovietice să înainteze peste frontiera trasată de o delegaţie de evrei în frunte cu fabricantul Fischer, proprietarul fabricii de sticlă din Putna, deoarece evreimea din partea locului îşi vedea situaţia ameninţată din cauza stării de spirit creată de activitatea curentelor de dreapta din acea vreme care îşi aveau conducerea locală în oraşul Rădăuţi în persoana fostului Comandant legionar Iaşinschi, membru în senatul legionar.

În faţa acestui act abuziv, necunoscut de oficialitatea sovietică, am ordonat ofiţerilor şi ostaşilor subordonaţi să restabilească imediat frontiera respingând efectivele sovietice pe poziţiile iniţiale. Am predat apoi frontiera consolidată posturilor de grăniceri din Regimentul 3 Grăniceri fost cu sediul în Cernăuţi cum şi unui pluton de vânători de sub comanda Lt. Andronic Titus.

Ajungând la concluzia că odoarele Mănăstirii, valorile de artă cum şi celelalte obiecte de preţ nu erau în siguranţă, le-am încărcat pe toate în două maşini militare aşa după cum sunt ele specificate în Dos. Nr. 1/940 fila 77-80 dispunând expedierea lor sub pază la Cozia.

Ele au fost astfel salvate şi se află de câţiva ani din nou la Mănăstirea Putna.

Rog respectos a reţine că un incident similar s-a petrecut în aceeaşi perioadă cu circa 26 de comune din nordul fostului judeţ Dorohoi rămase şi astăzi în afara frontierelor noastre, datorită unei invitaţii asemănătoare, fără ştirea autorităţilor superioare sovietice, făcută de o delegaţie din târgul Herţa în frunte cu Dr. Max Weissman, medic veterinar şi Crol Pomârleanu, negustor de manufactură.

În dovedirea acţiunii de mai sus aduc următoarele

PROBE:

1. *Copie-extras din Registrul Escadronului 25 Călăraşi cu o schiţă a teritoriului încălcat şi o fotografie a unora dintre ofiţerii şi ostaşii care au participat la acţiune.*
2. *Declaraţia săteanului*

Bivolaru Ilie şi a călugărului pensionar Schipor Damaschin din Putna.

3. *Scrisoarea fostului S.Lt. Constantinescu-Ghiocel azi pensionar domiciliat în Ploieşti, str. Em. Zola nr. 2, et. I.*

4. *Declaraţia scriitorului Ion Larian Postolache fost soldat T.R. din unitate, domiciliat în Bucureşti, str. A. Ipătescu 11 A.*

5. *Menţiunea asupra valorilor inventariate în Dos. 1/940 al Mănăstirii Putna fila Nr. 77-80.*

PREA FERICITE
PĂRINTE PATRIARH
al
TUTUROR ROMÂNILOR,

Prin fapta mea nu mi-am făcut decât datoria de supus credincios al Bisericii strămoşeşti şi de ostaş al Ţării.

Drept aceia

**pentru salvarea acestui pământ,
pentru salvarea acestui lăcaş,
pentru salvarea acelu mormânt
şi pentru salvarea acelor odoare,**

am păstrat în suflet o pioasă mulţumire de creştin şi de român timp de aproape 35 de ani fără să zic nimic.

Nici acum, Prea Fericite Părinte Patriarh, n-aş fi cutezat să ajung pe nici o cale în faţa Prea Fericirii Voastre, însă cei 72 de ani rostogoliţi peste mine şi peste soţia mea bolnavă şi prinsă în ghipsuri, mă apasă cu greutatea şi cu mulţimea lor şi ca să nu ne înăbuşe rugăm uşurarea lor aşa cum Prea Fericirea Voastră va hotărâ cu înaltă înţelepciune.

Al Prea Fericirii Voastre
prea supus şi credincios fiu,

Ioan Tobă Hatmanu

Iubite părinte,

Așa cum am discutat cu dvs. în ziua de 26 aug. 74, cu ocazia vizitei ce am făcut la mormântul marelui voievod Ștefan cel Mare, vă trimit în anexă o copie după registrul istoric al Grupului de Cavalerie Recunoaștere (Escadronul 25) comandat de mine, afectat Divizia 25 Infanterie, comandată de generalul Dăscălescu, azi îngropat și cu bust memorial în cimitirul orașului Piatra Neamț.

În ziua de 6 iulie 1940 am fost informat că trupele roșii au trecut linia de demarcație stabilită prin cedarea Bucovinei de Nord, conform înțelegerii Moscova-București, în urma dispoziție arbitrară dictată de Pactul Ribentrop-Molotov; primind știrea că trupele roșii au forțat linia de marcație și au ocupat satul Putna cu mănăstirea lui Ștefan, m-am deplasat cu unitatea și am

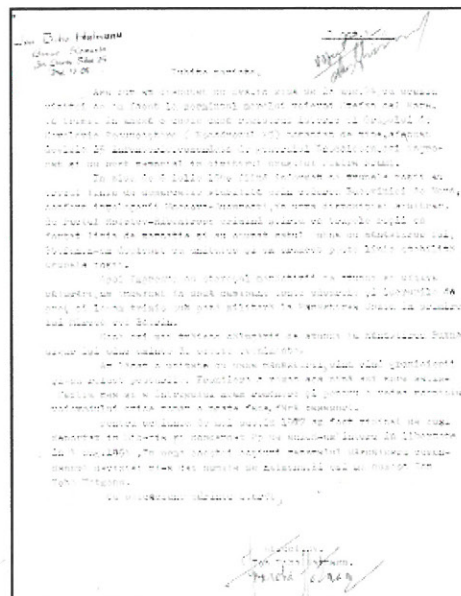
aruncat peste linia stabilită trupele roșii.

Apoi împreună cu starețul mănăstirii de atunci și câțiva călugări am îmbarcat în două camioane toate odoarele și lucrurile de preț și le-am trimis sub pază militară la Mănăstirea Cozia în primirea lui Mircea cel Bătrân.

Dacă azi mai trăiesc călugării de atunci la Mănăstirea Putna, sigur își aduc aminte de aceste evenimente.

Am lăsat o unitate însărcinată cu paza mănăstirii, până când grănicerii și-au reluat posturile. **Frontiera a rămas așa până azi spre satisfacția mea și a întregului neam românesc; acum, pentru a vedea mormântul Voievodului, orice român o poate face fără pașaport.**

Pentru acțiunea de mai sus, în 1947 am fost ridicat de ruși,

deportat în Siberia și condamnat la 25 de ani. M-am întors în libertate în 4 aug. 1964. În urma acestei acțiuni generalul Dăscălescu comandantul diviziei mi-a dat numele de Hatmanu. Și azi mă numesc Ion Tobă Hatmanu.

1 oct. 1974

Cu plecăciune părinte stareț,
Lt. col. Rv. Ion Tobă Hatmanu

Dragă Nea Ionică,

Mi-ai cerut o declarație asupra acțiunii Grupului de Cavalerie nr. 25 Cercetare al Diviziei 13 Infanterie, desfășurată în iulie 1940, când unitatea noastră a salvat satul Putna, mănăstirea Putna cu mormântul lui Ștefan cel Mare și toate odoarele și valorile de artă ale Sfântului Locaș, expediindu-le sub pază militară tocmai la Cozia, în Râmnicu Vâlcea celuiilalt ctitor de țară, Mircea cel Bătrân.

Te va surprinde, cred, răspunsul meu. M-am gândit în fel și chip și iată hotărârea mea.

Nu pot să dau o astfel de

declarație și aceasta pentru mai multe motive:

Nu-mi este clar scopul demersurilor ce vrei să întreprinzi, adică nu știu la ce îți va folosi declarația mea.

Vrei o decorație în plus? Nu ai destule, pentru faptele d-tale de arme? Ce mai contează încă una?

Ai cumva o pensie prea mică și speri poate într-o majorare a ei? Mă îndoiesc că vei reuși. Nici eu nu am alte venituri, eu și soția, decât pensia mea de 1400 lei (mai exact 1390+7) după 32 de ani de muncă. Din suma asta, numai pe medicamente cheltuim lunar peste 400 de lei, fiind amândoi

bolnavi (cardiaci și pulmonari). Dar ne resemnăm fără a ne plânge, ne descurcăm cum putem.

Poate urmărești ca actul nostru să fie consemnat în istorie?

Nu cumva demersul ce vrei să-l faci ar putea fi socotit inoportun?

Dragul meu prieten și stimatul meu Comandant, istoria se scrie de învingători, care au totdeauna dreptate. Învinșii n-o scriu, ei o țin minte, așa cum știu ei că a fost, iar dacă uneori o scriu, trebuie să țină seama ca scriptura lor să nu supere pe cei tari, pe învingători.

Anul acesta la 10 ianuarie, toată suflarea românească, aniversând o jumătate de mileniu

de la lupta de la Podul Înalt - Vaslui, a evocat chipul, măreția și strălucirea Domnului Ștefan cel Mare. Câți știu însă, câți mai sunt în viață din cei care știu că mormântul Marelui Voievod a fost menținut în granițele României pentru că o unitate militară română – Escadronul nostru de Cavalerie! – a apărat această frântură sfântă din pământul care a fost totdeauna al nostru și niciodată al altora? Dacă nu era Căpitanul Ioan Tobă granița de nord ar fi arătat acum altfel, iar mormântul lui Ștefan Voievod în altă țară.

Pentru noi acțiunea noastră din zilele 6-7 iulie 1940 reprezintă onoarea și mândria vieții noastre. La vârsta la care am ajuns – 67 de ani – trăiesc cu aceeași intensitate dramatismul ceasurilor hotărâtoare de atunci și fericirea de a fi reușit. Nu este asta o mare răsplată?

Vrei o recunoaștere oficială? Singura recunoaștere a meritelor noastre – și cred că va rămâne singura într-adevăr – a fost lauda Generalului Dăscălescu, Comandantul Diviziei 13 Infanterie, care, vădit mișcat (îți

amintești) ne-a spus „Bravo băieți! Fapta voastră va rămâne în istorie”. Apoi n-a mai putut continua și ne-a îmbrățișat având lacrimi pe obraz, el luptătorul călit în două războaie mondiale!

În istorie, acțiunea noastră nu se află consemnată. Dar nici nu trebuie să avem asemenea ambiții. Câți nu și-au așezat oasele ca temelie de susținere a patriei? Cine sunt ei, cine știe de ei? Dar se știe că fără lupta și jertfa lor nu mai existam pe harta lumii.

Viața unei națiuni, permanența unui popor – astea le fac mulții și marii anonimi, chiar dacă se pomenește numai numele câtorva comandanți!

Și un ultim motiv pentru care nu dau declarația (ține-te bine, s-ar putea să nu mă recunoști, în cele ce urmează):

Mi-e teamă (da, teamă!), că declarația mea va fi interpretată tendențios, răstălmăcită și să fim bănuși de atitudine... anti-sovietică (culmea, acum când

suntem aliați!). Noi n-am făcut atunci altceva decât să apărăm un colțisor de țară, în care se afla cel mai scump osuar al neamului românesc. Și n-am făcut-o împotriva "sovieticilor" (nici nu prea știam noi pe vremea aia ce înseamnă), ci contra unor formații militare ce trecuseră și linia nouă a frontierei stabilite de comisia româno-rusă.

(Doamne, cât am sperat – și mai sper –, cât am crezut – și mai cred – că U.R.S.S. va face gestul măreț de a ne restitui teritoriile luate! Ce sublim ar fi să ne spună: Vi le-am luat atunci pentru a preîntâmpina expansiunea nazistă și pentru că eram dușmani. Dar acum, de amenințarea nazistă s-a ales praful, iar voi nu ne mai sunteți dușmani. Acum sunteți aliații noștri, mai mult, ne sunteți prieteni; și mai mult, faceți parte împreună cu noi, din marea familie a popoarelor comuniste, sau care luptă pentru comunism. Luați-vă înapoi ceea ce este al vostru! Dar acest fapt nu

DECLARAȚIE

Subsemnatul Protosinghel Grigoraș D. Veniamin, fost stareț al mănăstirii Putna din 1935 până în 1942, declar prin prezenta următoarele:

La primele zile ale lunii iulie 1940, probabil printr-o eroare, ostașii sovietici răzleți au trecut în grup peste frontiera stabilită pe baza actului din 28 iunie 1940 între noi și URSS și au ocupat satul Putna, cu mănăstirea, cu chilia lui Daniel Sihastru și mormântul lui Ștefan cel Mare.

Un ofițer român din Grupul de Cavalerie împreună cu ostași și alți ofițeri pe care îi comanda a apărut în comună și a împins înapoi pe ostașii sovietici, eliberând mănăstirea. După aceea mi-a dat concursul pentru expedierea odoarelor mănăstirii și lucrurilor de preț, cari datorită vremurilor tulburi erau în pericol. Ne-au dat și alimente pentru călugări.

Drept care dau prezenta declarație azi 19 martie 1975.

Triptic care a aparținut Sfântului Voievod Ștefan cel Mare

Stimate părinte Stareț,

Deși nu am primit răspuns la ultima scrisoare, vă trimit în anexă textul care va fi săpat pe placa comemorativă ce doresc să o așez pe zidul exterior al Mănăstirii și vă întreb dacă sunteți de acord cu acest text.

Cu aceleași frumoase sentimente de afectivitate și prietenie, Lt. col. r. Ioan Tobă Hatmanu

Salvatu-s-a și Păstratu-s-a în granițele țării noastre acest Sfânt Locaș, cu mormântul Marelui Voievod ȘTEFAN, precum și cu odoarele de preț, în ziua de 7 iulie 1940, de către Escadronul 25 Cavalerie - Focșani, comandat de Căpitanul de Cavalerie Ion Tobă - Hatmanul și subalternii săi:

Sublocotenent Rez. **Ghiocel Constantinescu**

" **Nicolae Stănescu**

" **Ion Vasilescu**

Sergent **Constantin Grosu**

Fr.T.R. **Traian Comănescu**

Fr.T.R. **Ion Larian Postolache**

Stareț al Mănăstirii fiind **Arhimandrit Veniamin Grigoraș**

Spre aducere aminte generațiilor de azi și de mâine.

s-a întâmplat. Păcat! Păcat că statele, puterile mari, nu sunt capabile de gesturi mari!)

Am dat după 1948, zeci de autobiografii. Pe toate le-am completat corect, cinstit. N-aveam ce să ascund. Dar n-am pomenit în niciuna despre salvarea Putnei, tocmai pentru a evita urmări nedrepte, nemeritate. N-aș vrea ca tocmai acum, când mă aflu în așa-zisa "vârstă a treia", să-

mi pierd liniștea de care am atâta nevoie.

Să nu mă consideri laș! Știi că nu sunt: altfel, nu mă numeai pe mine comandantul plutonului de avangardă. Dar acum am obosit, am îmbătrânit, am devenit prudent.

Dragă Nene Ionică și domnule Comandant, te rog să-l ierți pe prietenul și ajutorul de Comandant că nu-ți dă decla-

rația cerută.

În speranța că nu te vei supăra și nu vei păstra vreo amărăciune, vreo decepție, te îmbrățișez cu același sentimente de prețuire și prietenie pe care numai frăția de arme le poate da.

Ploiești, 10 feb. 1975

Ghiocel Constantinescu

Așa se rugau înaintașii pentru strămoșii noștri

Doamne Dumnezeul puterilor, Cea ce cu negrăită înțelepciune ocârmuiești lumea și în dreapta Ta ții soarta popoarelor, Cea ce înalți și smerești popoarele, le risipești și iarăși le înnoiești, după sfatul Tău cel nepătruns de mintea noastră, auzi-ne pe noi, nevrednicii, cari, cu genunchii plecați, cu inima înfrântă și smerită, cădem înaintea Măririi Tale și îndrăznim a-Ți aduce, ca o tămâie bine-mirositoare, jertfa inimilor noastre, drept mulțumire pentru marile Tale faceri de bine ce le-ai revărsat asupra neamului românesc care pe Tine Te proslăvește; și l-ai învrednicit veacuri întregi să fie apărarea creștinătății, i-ai trimis viteji fără pereche, care să ducă Sfânta Ta Cruce la izbândă.

Și acum, Preabunule Împărate, noi urmași ai aleșilor Tăi, străbunilor noștri viteji, cu lacrimi Te rugăm: iartă-i pe ei de toate greșalele și îi odihnește în Împărăția Ta. Iar spre noi caută cu milă și cu nespusa Ta părintească dragoste și ne fă vrednici de străbunii noștri; insuflă în inimile noastre, ale tuturor, dragostea de lege, de neam și de țară. Încrednicește-ne și pe noi cum ai învrednicit pe străbunii noștri ca, de se va simți trebuință, să fim aleșii Tăi întru apărarea Bisericii Tale cele sfinte și a patriei noastre.

Sădește și întărește în inimile noastre râvna sfântă de a ne jertfi și noi pentru moșie, neam și lege.

Mai cu dinadinsul Te rugăm, Doamne al puterilor: insuflă în inima tineretului nostru focul cel sfânt al dragostei de neam și de lege, împreună cu duhul ascultării de povețele ocârmuitorilor, pe cari Tu i-ai pus spre binele neamului nostru și întărește inima și brațul oștenilor noștri, dându-le lor duhul vitejiei, pe care străbunilor noștri cu prisosință l-ai dat. Luminează mintea celor pe care i-ai rânduit povățuitori ai oștirilor și îi înarmează cu vitejia cu care ai înarmat pe alesul Tău luptător Ștefan Voievod, a cărui pildă fă să rămână veșnic povățuitoare între noi, cari suntem râvnitori a înălța Sfânta Ta Cruce și Evanghelie și a lupta pentru strălucirea lor.

Părinte al luminilor, încălzește inimile și luminează mintea căpeteniilor noastre bisericesti, ca să povățuiască Biserica Ta română după bunăvoința Ta. Unsului Tău, pe care Tu l-ai trimis nouă, Regelui nostru iubit, păstrează-i darurile cu cari l-ai împodobit și-i lungește viața între noi spre binele și fericirea neamului și spre lauda și preamărirea Numelui Tău. Amin.

(Această rugăciune a fost admisă de Sfântul Sinod în ședința sa din 14 mai 1904 pentru a se citi la pomenirea lui Ștefan cel Mare și a oștenilor lui)

Simpozionul

ȘTEFAN CEL MARE ȘI SFÂNT, ATLET AL CREDINȚEI CREȘTINE

(18-25 aprilie 2004, Sfânta Mănăstire Putna)

Jn cadrul ceremoniilor prilejuite de prăznuirea a 500 de ani de la strămutarea la veșnicele locașuri a Binecredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt, Mănăstirea Putna a inițiat, organizat și găzduit, cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, în perioada 18-25 aprilie, simpozionul *Ștefan cel Mare și Sfânt, atlet al credinței creștine*. Gândită inițial ca un seminar de lucru, reuniunea s-a transformat într-un adevărat simpozion internațional, istorici din Franța, Grecia, Ucraina, Rusia și, bineînțeles, România adunându-se la Putna pentru a-și prezenta cercetările și descoperirile legate de personalitatea și epoca domnului moldav. Deși toate comunicările au fost importante, din cauza spațiului redus, nu vom semnală decât trei dintre ele.

D-na **Voica Maria Pușcașu** (București) a vorbit despre *Mormintele Putnei*, valorificând informații necunoscute până acum, obținute în urma săpăturilor arheologice efectuate, în urmă cu peste trei decenii, împreună cu regretatul Nicolae N. Pușcașu, în interiorul bisericii ctitorite de Ștefan cel Mare. Fotografiile și planurile au dezvăluit o imagine cu

total nouă și neașteptată a necropolei de la Putna, cu multitudinea sa de morminte.

În comunicarea elaborată de d-l **Ștefan S. Gorovei** și d-na **Maria Magdalena Székely** (Iași), *Însemnele imperiale ale doamnei Maria Asanina Paleologhina*, au fost explicate, pentru prima oară în istoriografia română, simbolurile care apar pe acoperământul de mormânt al celei de-a doua soții a lui Ștefan cel Mare. Comparând aceste însemne (monograma Paleologilor, vulturul bicefal, zvastica, modelul grilajului și modelul celor doi C) cu altele identice, din lumea bizantină, cunoscute de bune decenii în literatura străină de specialitate, s-a ajuns la concluzia că ele aparțin dinastiei Paleologilor. *Unele dintre aceste simboluri apar și pe alte două broderii – o nebederniță și un epitrahil –, ceea ce face ca Mănăstirea Putna să fie singurul loc din lume care adăpostește, în acest moment, cele mai multe piese conținând respectivele simboluri de putere imperială bizantină.*

Liviu Pilat (Iași) a prezentat comunicarea *Modelul constantinian și imaginarul epocii lui Ștefan cel Mare*, rezultat al unei autentice cercetări de istorie comparată. Pornind de la Panegiricul Împăratului

Constantin, text elaborat de patriarhul Eftimie al Târnovei și copiat în Mănăstirea Putna, de ieromonahul Iacov, la 1473-1474, autorul a făcut o minuțioasă comparație între conținutul operei și anumite gesturi și acțiuni ale lui Ștefan cel Mare, aducând în discuție și elemente de ceremonial sau reprezentări artistice cunoscute, dar insuficient explicate. Pe temeiul tuturor acestora, s-a conchis că unul dintre modelele de suveran pe care domnul Moldovei l-a urmat a fost acela oferit de împăratul bizantin Constantin cel Mare.

Simpozionul a fost prima reuniune de acest gen desfășurată într-o mănăstire. Prezența la lucrări a ierarhilor locului, a starețului mănăstirii și a monahilor, alături de istorici veniți din țară și din afara granițelor țării, a făcut ca această reuniune să fie nu doar o realizare științifică absolut remarcabilă, ci un model de colaborare, pe terenul cunoașterii istorice, între oamenii Bisericii și oamenii de știință.

Comunicările prezentate vor fi reunite într-un volum care va vedea în curând lumina tiparului și care va purta chiar titlul simpozionului: *Ștefan cel Mare și Sfânt, atlet al credinței creștine*.